

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะวิจารณ์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอตามลำดับโดยมีหัวข้อดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรการสอนศิลปะวิจารณ์
 - 1.1 วัตถุประสงค์ของหลักสูตรทางด้านศิลปกรรมและศิลปศึกษา
 - 1.2 หลักสูตรวิชาศิลปะวิจารณ์
2. การจัดการเรียนการสอนศิลปะวิจารณ์
 - 2.1 ความหมายและนิยามของศิลปะวิจารณ์
 - 2.2 องค์ประกอบของการสอน
 - 2.3 การจัดการเรียนการสอน
 - 2.4 แนวทางการสอนศิลปะ
 - 2.5 วิธีสอนศิลปะวิจารณ์
3. แนวคิดและทฤษฎีทางด้านศิลปะวิจารณ์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักสูตรการสอนศิลปะวิจารณ์

การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษานั้น จุดมุ่งหมายคือมุ่งให้ผู้เรียนนำสาระ ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากแต่ละหลักสูตรไปใช้ในการประกอบวิชาชีพ โดยเฉพาะทางศาสตร์ด้านศิลปะนอกจากจะเน้นทางด้านการปฏิบัติแล้ว ผู้เรียนจะต้องมีความรู้ด้านเนื้อหา หลักการ และทฤษฎีเพื่อช่วยในการสร้างงานมีหลักการและสามารถอธิบายให้ผู้อื่นรับรู้คุณค่าในผลงานนั้นได้ ดังนั้นในหลักสูตรจึงได้บรรจุเนื้อหาวิชาไว้หลากหลายเพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้และความสามารถทางศิลปะในเชิงวิชาการ วิชาเหล่านี้มิได้มุ่งเน้นกิจกรรมทางด้านการสร้างผลงานศิลปะปฏิบัติ ทว่ามุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างประสบการณ์ด้านพุทธิพิสัย(cognitive) ซึ่งวิชา

เหล่านี้ได้แก่วิชาที่เกี่ยวข้องกับวิชาการหรือทฤษฎีต่างๆ เช่นวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ วิชาสุนทรียศาสตร์และโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาศิลปวิจารณ์

วิชาศิลปวิจารณ์นั้นเป็นวิชาที่เน้นประสบการณ์ด้านการคิดวิเคราะห์โดยใช้เหตุผลเป็นอย่างมาก เพราะการวิจารณ์ศิลปะเป็นเรื่องของการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะอย่างมีระบบวิธีการ ซึ่งได้แก่การสำรวจ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ข้อมูลที่วิจารณ์ออกมา เป็นความเห็นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ความประทับใจ และการประเมินคุณค่าของศิลปะที่น่าเชื่อถือ(สน สีมাত্রัง, 2527 : 95) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรทางสาขาศิลปกรรมและศิลปศึกษา และหลักสูตรวิชาศิลปวิจารณ์ที่มีอยู่ตามสถาบันต่างๆไว้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 วัตถุประสงค์ของหลักสูตรทางด้านศิลปกรรมและศิลปศึกษา

หลักสูตรเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับเรื่องของการจัดมวลงประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ไปทำตามที่ตั้งคมุ่่งหวังไว้(สงัด อุทรานันท์, 2535 : 563) หลักสูตรถือได้ว่าเป็นหัวใจของการเรียนการสอน ความสำเร็จของการศึกษา ย่อมขึ้นอยู่กับหลักสูตรเป็นประการสำคัญ เพราะหลักสูตรจะเป็นข้อกำหนดว่า ผู้เรียนจะเรียนอะไร เพื่ออะไร ผู้ที่จะสอนได้ดีต้องเป็นผู้ที่เข้าใจหลักสูตรเป็นอย่างดีด้วย(อุบล ตูจันดา, 2532 : 31)

วัตถุประสงค์การสอนศิลปะนั้น มีความแตกต่างกันไปตามหลักสูตร ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 2 ด้านใหญ่ๆ คือ วัตถุประสงค์การสอนศิลปะทางด้านศิลปกรรมศาสตร์ และวัตถุประสงค์การสอนศิลปะทางด้านศิลปศึกษา เช่น

วัตถุประสงค์การสอนศิลปะทางสาขาศิลปกรรมศาสตร์

หลักสูตรศิลปกรรมบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2532) ได้ระบุวัตถุประสงค์ไว้ ดังนี้

1. จัดและบริหารกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อการผลิตบัณฑิต ศิลปกรรมศาสตร์ สนองความต้องการด้านกำลังคน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
2. ดำเนินการ ให้มีการวิจัยในขอบเขตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อกำหนดนุกเบิกวิทยาการใหม่ และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
3. จัดและบริหาร กิจกรรมให้บริการวิชาการแก่สังคม ในขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับ ศิลปกรรมศาสตร์

หลักสูตรศิลปบัณฑิต คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2529) ได้ระบุนวัตกรรมประสงคืไว้ ดังนี้

1. เพื่อผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรี ผู้มีความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ในสาขาวิชาจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และศิลปะไทย
2. เพื่อผลิตบัณฑิตผู้มีความรู้ทางวิชาการศิลปะ สามารถทำการวิจัย บรรยาย และอธิบายเกี่ยวกับงานศิลปะ
3. เพื่อผลิตบัณฑิตผู้มีความรู้กว้างขวาง ในสาขาวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปะ
4. เพื่อให้นักศึกษา มีความรู้พื้นฐานทั่วไปในสาขาศิลปศาสตร์ อันจะนำไปเป็นบัณฑิตผู้รอบรู้ มีทัศนคติอันดีงาม รู้จักคิดวินิจฉัย มีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นทางนำคุณประโยชน์มาสู่สังคม

วัตถุประสงค์การสอนศิลปะทางสาขาศิลปศึกษา

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ฉบับปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2543) ได้ระบุนวัตกรรมประสงคืไว้ดังนี้

1. เพื่อให้บัณฑิตมีความรู้ความเข้าใจในมโนทัศน์และเนื้อหาสาระของศาสตร์ทางศิลปศึกษา สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมิน และนำความรู้ไปประยุกต์ ใช้สร้างสรรค์
2. เพื่อให้บัณฑิตมีความตระหนักในคุณค่าของศาสตร์ศิลปศึกษา สามารถพัฒนาความคิดด้านคุณค่าให้เป็นระเบียบและนำไปปฏิบัติ ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

หลักสูตรการศึกษาศาสตรบัณฑิต ภาควิชาทัศนศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ(2536) ได้ระบุนวัตกรรมประสงคืไว้ ดังนี้

1. เพื่อผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีความสามารถ ในการสอนสาขาวิชาศิลปศึกษา และมีคุณสมบัติของผู้สอนศิลปะที่พึงประสงค์
2. เพื่อผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีความรอบรู้ ในศาสตร์ทัศนศิลป์อย่างกว้างขวาง และมีความสามารถในการประยุกต์ความรู้ ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม
3. เพื่อผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม รู้จักอนุรักษ์พัฒนาศิลปวัฒนธรรม และให้บริการแก่สังคมได้

หลักสูตรการศึกษาระดับบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น(2534) ได้ระบุวัตถุประสงค์ไว้ ดังนี้

1. เพื่อแก้ไขความขาดแคลนครุสอนศิลปะ ทั้งทางด้านคุณภาพและปริมาณ ระบุปัญหา แก้
ปัญหาและพัฒนาการสอนศิลปะให้ก้าวหน้าเสมอ
2. เพื่อผลิตครูสอนศิลปะที่มีคุณลักษณะที่ดี คือมีความรับผิดชอบ ใฝ่ความรู้เป็นแบบอย่างที่ดี
ดีของนักเรียน
3. สามารถใช้ความรู้ทางด้านศิลปะ ประกอบอาชีพในหน่วยงานเอกชนห้างร้าน บริษัท และ
โรงงานอุตสาหกรรม และเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อม
4. มีพื้นฐานความรู้ เพียงพอต่อการศึกษาระดับสูงต่อไป

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ของหลักสูตรทั้งในสาขาศิลปกรรมศาสตร์และ
สาขาศิลปศึกษามีความคล้ายคลึงกันในด้าน

- (1) เพื่อผลิตบัณฑิตให้เป็น ผู้มีความสามารถ ในการปฏิบัติงาน และรอบรู้ในศาสตร์ทาง
ศิลปะ เพื่อสนองความต้องการของสังคม
- (2) เพื่อผลิตบัณฑิตให้มีความรู้พื้นฐานในศาสตร์ทางศิลปะ สำหรับการศึกษาระดับสูงขึ้นไป
และมีความรู้ในการวิจัย เพื่อบุกเบิกวิทยาการใหม่ๆ เกี่ยวกับศิลปะ
- (3) เพื่อผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้มีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคม และรู้จักอนุรักษ์และทำนุบำรุงศิลป
วัฒนธรรมของชาติ

ส่วนความแตกต่างระหว่างวัตถุประสงค์ของหลักสูตรในสาขาศิลปกรรมศาสตร์และศิลป
ศึกษานั้น จากข้อมูลข้างต้นรวมทั้งจากความคิดเห็นของวินัย โสมดี สามารถสรุปได้ว่าวัตถุประสงค์
ประสงค์ของการเรียนการสอนในหลักสูตรศิลปศึกษา มิได้มุ่งเน้นเพียงการฝึกฝนทักษะ เพื่อให้ผู้
เรียนนำไปประกอบอาชีพเท่านั้น แต่ศิลปศึกษายังเป็นวิชาที่เน้นการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้
ในเนื้อหา และธรรมชาติของวิชาศิลปะ มีทักษะการทำงานศิลปะ และสามารถที่จะถ่ายทอดวิชา
ศิลปะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแตกต่างไปจากการศึกษาวิชาศิลปะโดยเฉพาะ(ศิลปกรรม
ศาสตร์) ซึ่งเน้นการฝึกฝนวิธีการสร้างงานศิลปะเฉพาะแขนงลงไป เพื่อให้มีความชำนาญในศิลปะ
แขนงนั้นๆ โดยตรง ซึ่งได้แก่จิตรกร ประติมากร เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์การเรียนการสอนของหลักสูตรทั้งสองสาขา
วิชามีทั้งที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันด้วยเหตุนี้การเรียนการสอนในหลักสูตรของทั้งสองสาขา

วิชานี้ก็มีความแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตามเราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า วิชาศิลปวิจารณ์เป็นวิชาที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ทั้งจำเป็นต่อผู้เรียนในสาขาวิชาทางด้านศิลปกรรมศาสตร์และจำเป็นต่อผู้เรียนในสาขาวิชาทางด้านศิลปศึกษา ซึ่งทั้งสองสาขาวิชาต่างก็ต้องการความรู้ที่กว้างขวางในศาสตร์ทางด้านศิลปะด้วยกันทั้งสิ้น เพื่อจะได้ตอบสนองของความต้องการของสังคมอย่างมีคุณภาพด้วยเหตุนี้รายวิชาศิลปวิจารณ์จึงถูกบรรจุอยู่ในทั้งหลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์และศิลปศึกษา แม้จะเป็นรายวิชาเดียวกันแต่ก็มีรายละเอียดต่างกันบางประการซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงต่อไป

1.2 หลักสูตรวิชาศิลปวิจารณ์

ลักษณะรายวิชาศิลปวิจารณ์ในหลักสูตรปริญญาตรีของสถาบันการศึกษาต่างๆมีดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต(ค.บ.)

วิชาครูสาขาการสอนวิชาเฉพาะ วิชาเอกศิลปศึกษา

ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2538

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา หลักการและทฤษฎีของศิลปะ หลักการวิเคราะห์วิจารณ์ การประเมิน

คุณค่าผลงานศิลปกรรม

ลักษณะรายวิชา พื้นฐานบังคับ ชั้นปีที่ 3

จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

2. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต

สาขาจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2538

ชื่อรายวิชา การวิจารณ์ศิลป์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ฝึกการพูด และเขียนในเชิงการวิจารณ์งานศิลปกรรมต่างๆ จากงาน

จริงๆ และจากการแสดงนิทรรศการ

ลักษณะรายวิชา พื้นฐานบังคับ ชั้นปีที่ 4

จำนวนหน่วยกิต 3 หน่วยกิต

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะวิจิตรศิลป์

สาขาจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และสาขาศิลปะไทย

คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2534

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาหลักการศิลปะ นักวิจารณ์ศิลปะ และวิเคราะห์งานศิลปะพร้อม

ทั้งฝึกปฏิบัติการวิจารณ์ด้วยการพูดและการเขียน

ลักษณะรายวิชา พื้นฐานบังคับ ชั้นปีที่ 4

จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต วิชาเอกศิลปศึกษา

สาขาวิชาศิลปศึกษา

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีการศึกษา 2541

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาแนวคิดและเป้าหมายในการวิจารณ์ วิจารณ์ศิลปะในเชิงวิชาการ

โดยเน้นการวิจารณ์ที่สัมพันธ์กับสภาพความจริง

ลักษณะรายวิชา วิชาเอกเลือก

จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

หลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต

วิชาเอกทัศนศิลป์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีการศึกษา 2536

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาแนวคิดและเป้าหมายในการวิจารณ์ วิจารณ์ศิลปะในเชิงวิชาการ

โดยเน้นการวิจารณ์ที่สัมพันธ์กับสภาพความจริง

ลักษณะรายวิชา วิชาเอกสัมพันธ์

จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

มหาวิทยาลัยศิลปากร

หลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต

สาขาจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์

คณะจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 2530

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ฝึกวิเคราะห์เนื้อหาและโครงสร้างของบทวิจารณ์ บทความและข้อเขียนเกี่ยวกับศิลปะ ฝึกการอ่านเพื่อให้เกิดความเข้าใจ การแยกแยะความคิดหลักวัตถุประสงค์ ศึกษารูปแบบในการวิจารณ์งานศิลปกรรม แง่มุมที่สำคัญของการวิจารณ์ศิลปะเช่นชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ รูปแบบพุทธิปัญญาจิตวิทยา รวมทั้งการฝึกเขียนวิจารณ์งานศิลปะ

ลักษณะรายวิชา พื้นฐานบังคับ ชั้นปีที่ 5 (หลักสูตร 5 ปี)

จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาศิลปศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น(2534)

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาแนวคิดหลักการในการสร้างงานศิลปะ วิจารณ์ศิลปะตลอดจนฝึกฝนทักษะในการวิจารณ์

ลักษณะรายวิชา หมวดวิชาเลือกศิลปะ

จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาจิตรกรรม และประติมากรรม

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น(2536)

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาทฤษฎีการวิจารณ์ บทความและข้อเขียนเกี่ยวกับศิลปะ ฝึกอ่านเพื่อให้เกิดความเข้าใจการแยกแยะความคิดหลัก วัตถุประสงค์ ศึกษา รูปแบบในการวิจารณ์งานศิลปกรรม แง่มุมสำคัญของการวิจารณ์ศิลปะ

ลักษณะรายวิชา หมวดวิชาเฉพาะ(วิชาแกน)

จำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

มหาวิทยาลัยบูรพา

หลักสูตรศิลปกรรมศาสตร์บัณฑิต

สาขาวิชาจิตรกรรม ภาพพิมพ์ เซรามิกส์

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา(2541)

ชื่อรายวิชา ศิลปวิจารณ์ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีการวิจารณ์ที่สำคัญ รวมถึงเป้าหมายในการวิจารณ์ การวิจารณ์ศิลปะเชิงวิชาการในด้านทัศนศิลป์และการออกแบบ โดยเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาและโครงสร้างจากบทวิจารณ์ รวมถึงการเขียนบทวิจารณ์

ลักษณะรายวิชา หมวดวิชาเฉพาะด้านจำนวนหน่วยกิต 2 หน่วยกิต

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี

หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาศิลปศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี (2541)

ชื่อรายวิชา การวิจารณ์งานศิลปะ (Art Criticism)

คำอธิบายรายวิชา ความหมาย คุณค่าจริยธรรม ขอบเขตของการวิจารณ์ กระบวนการวิจารณ์งานศิลปะ วิเคราะห์เนื้อหา ประวัติและโครงสร้างของผลงานศิลปะ โดยนำเสนอในรูปแบบของการเขียนและการพูด

ลักษณะรายวิชา วิชาเลือกเรียนในกลุ่มวิชาเอก ชั้นปีที่ 3จำนวนหน่วยกิต 3 หน่วยกิต

จากการศึกษาหลักสูตรวิชาศิลปวิจารณ์ในสถาบันการศึกษาต่างๆสามารถสรุปลักษณะของรายวิชาศิลปวิจารณ์ได้ว่า หลักสูตรวิชาศิลปวิจารณ์ในระดับอุดมศึกษาเป็นวิชาที่เน้นจุดมุ่งหมายในการเรียนการสอนสองส่วน ส่วนแรกคือส่วนที่เน้นความรู้ทางด้าน เนื้อหา แนวคิด ทฤษฎี และหลักในการวิจารณ์ที่เป็นเชิงวิชาการ และส่วนที่สองคือส่วนที่เน้นความสามารถในทางปฏิบัติที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกทางด้านทักษะการวิจารณ์โดยการพูดหรือการเขียน โดยทั้งสองส่วนเน้นการศึกษาจากทั้งตัวงานศิลปะเองและจากบทวิจารณ์ บทความ ตำราและข้อเขียนเกี่ยวกับศิลปะ

วิชาศิลปวิจารณ์ในหลักสูตรการเรียนการสอนทางด้านศิลปกรรม จะมุ่งให้การเรียนรู้แก่ผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจและมีความสามารถในการวิจารณ์งานศิลปะ โดยมีแนวทางการศึกษาจาก บทความ นักวิจารณ์ รวมทั้งศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับ รูปแบบของงานศิลปกรรม ประวัติความเป็นมา รวมทั้งมีการฝึกปฏิบัติการวิจารณ์ด้วยการเขียนและการพูดอภิปราย ส่วนด้านหลักสูตรของศิลปศึกษาจะมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการวิเคราะห์วิจารณ์งานศิลปะโดยไม่ได้เจาะลึกลงในเนื้อหาตามแนวทางการศึกษาด้านศิลปกรรม เพราะวัตถุประสงค์หลักของการศึกษาในหลักสูตรศิลปศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นครูศิลปะที่มีความสามารถในการสอนศิลปะในระดับต่างๆ จึงได้ให้ความสำคัญเพียงเพื่อเตรียมผู้เรียนให้เป็นครูศิลปะที่มีความสามารถทางการวิจารณ์เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการสอนศิลปะได้เท่านั้น

2. การจัดการเรียนการสอนศิลปวิจารณ์

2.1 ความหมายและนิยามของศิลปวิจารณ์

สำหรับความหมายของศิลปวิจารณ์นั้นมีความหมายไว้มากมายหลายประการด้วยกัน อันเนื่องมาจากประสบการณ์และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันไป สำหรับความหมายของศิลปวิจารณ์จากทัศนะของบุคคลต่างๆ ในแวดวงศิลปศึกษามีผู้เสนอไว้ดังต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของคำว่าศิลปวิจารณ์ (art criticism) ไว้ว่า หมายถึง การวิพากษ์วิจารณ์ผลงานทางศิลปะ ซึ่งศิลปินได้สร้างสรรค์ขึ้นไว้ โดยให้ความเห็นตามกฎเกณฑ์ และหลักการของศิลปะแต่ละสาขา ทั้งในด้านสุนทรียศาสตร์และปรัชญาสาขาอื่นๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 : 15)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้กล่าวถึง ความหมายของการวิจารณ์ไว้ว่า หมายถึงการแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดตามความรู้ความเข้าใจ จากประสบการณ์ของผู้วิจารณ์ ประกอบกับข้อเสนอแนะ เพิ่มเติม ปรับปรุงผลงานศิลปะนั้นๆ ในทางดี หรือหนักไปทางบวก

การวิจารณ์ผลงานศิลปะ เป็นการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะที่มองเห็น หรือทัศนศิลป์โดยตรง ซึ่งตามความหมายของศิลปกรรมแล้ว เป็นศิลปกรรมสำหรับให้คนดู ไม่ใช่ให้คนอธิบาย แต่การอธิบายก็ยังมีประโยชน์ เพราะเท่ากับเป็นการเสนอให้ผู้ดูรู้จักเลือกดู รู้จักดูบางสิ่งบางอย่างที่อาจหลงหูหลงตาไปได้ (อารี สุทธิพันธุ์, 2535 : 103)

กำจร สุนพงษ์ศรี ให้ความหมายของศิลปวิจารณ์ไว้ว่าคือ

1. การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะ
2. การแสดงออกของความคิดเห็นในลักษณะการพูดหรือการเขียนหนังสือ
3. การประเมินคุณค่าในงานศิลปะ
4. การแสดงออกถึงความคิดเห็นถึงความชอบ-ความไม่ชอบ ความพึงพอใจ-การรังเกียจ ความดี-ความชั่ว ความงาม- ความน่าเกลียด ฯลฯ ที่มีต่องานศิลปะนั้นๆ ฯลฯ (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2542 : 1)

วิรัตน์ พิชญ์ไพญญ์ กล่าวว่า ศิลปวิจารณ์ คือการสังเกตงานศิลปะ เพื่อเปรียบเทียบแบ่งแยกงานศิลปะที่ดีและเกือบดี ซึ่งช่วยให้มองในมุมเดียวกันได้ หรือมองมุมเดียวกับผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ ที่ได้ตีความและพินิจ โดยใช้ภาษาแสดงออกถึงความคิด ความรู้สึก(วิรัตน์ พิชญ์ไพญญ์, 2536 : 1-13)

ทวีเกียรติ ไชยงยศ ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปวิจารณ์ไว้ว่า หมายถึง การแสดงความคิดเห็นต่อผลงานศิลปะอย่างมีหลักการ ใช้ความรู้องค์ประกอบศิลปะเป็นฐาน เพื่อค้นหาค่าทางสุนทรียภาพในผลงานศิลปะนั้นๆ ศิลปวิจารณ์มีอยู่หลายระดับ ตั้งแต่ระดับห้องเรียนจนถึงระดับอาชีพ (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2538 : 61)

สมโภชน์ ทองแดง กล่าวถึงการวิจารณ์ว่า หมายถึงการแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามความเข้าใจหรือตามความรู้สึกที่ต้องการวิจารณ์หรือกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น

การวิจารณ์ศิลปะเป็นการแสดงทัศนะ ความรู้ ความเข้าใจ เป็นการพิจารณาถึงรายละเอียดและส่วนประกอบของศิลปะ ด้วยการวิเคราะห์แยกแยะ เป็นการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของศิลปะด้วยการมองควบคู่กับการคิด เพื่อความรู้ความเข้าใจ ทั้งผู้วิจารณ์ ผู้ถูกวิจารณ์ (หรือสิ่งที่เรากำลังวิจารณ์)และผู้รับฟังคำวิจารณ์ เป้าหมายหลักของการวิจารณ์จะมุ่งเน้นไปในทางสร้างสรรค์ซึ่งการวิจารณ์ถ้าไม่เป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือในทางดีแล้ว อาจจะเป็นการประจานมากกว่าวิจารณ์ ซึ่งต้องพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงวัตถุประสงค์ของผู้วิจารณ์ และผลกระทบจากการวิจารณ์เป็นสำคัญ(สมโภชน์ ทองแดง, 2536 : 91)

เกษร ธิตะจาวี ให้ความหมายการวิจารณ์ว่าเป็นเรื่องของ การแสดงความคิดเห็นโดยอาศัยหลักการและกฎเกณฑ์ของการพิจารณางานศิลปะ ซึ่งได้มาจากการวิเคราะห์จากผลงานอย่างมีระบบ ที่สามารถแสดงความคิดเห็นให้รับรู้ได้ด้วยการพูดหรือเขียนและชี้แจงให้เห็นจริงว่า ผลงาน

นั้น ๆ มีคุณค่าทางสุนทรีย์มากน้อยเพียงใด ผู้วิจารณ์จะต้องมีความรู้และความเข้าใจและมีประสบการณ์ทางศิลปะเป็นอย่างดี จึงสามารถแสดงความคิดเห็นออกมาได้อย่างสมเหตุสมผลและตามหลักการถูกต้องที่ได้จากผลของการวิเคราะห์มาเป็นแนวทางในการวิจารณ์ (เกษร ธิตะจारी, มปป. 230)

สมเกียรติ ตั้งนโม ได้กล่าวถึงความหมายของการวิจารณ์ศิลปะไว้ว่า

1. การวิจารณ์ศิลปะคือการอธิบาย การตีความและการประเมินคุณค่าเกี่ยวกับผลงานด้านศิลปะ
2. การวิจารณ์ศิลปะคือกระบวนการเกี่ยวกับการตัดสินเชิงคุณภาพของผลงานและการสร้างงานศิลปะ(สมเกียรติ ตั้งนโม, มปป. : 7- 8)

ศิลป์ พีระศรีกล่าวถึงความหมายของการวิจารณ์ว่าการวิจารณ์(Criticism)คือ การให้ความเห็นของตนในเรื่องค่าทางศิลปะของศิลปกรรมใดๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับคนทุกคนเพราะทุกคนมีสิทธิจะติชมหรือให้คำวิจารณ์ ตามข้อวินิจฉัยของตนเองได้ แต่ข้อวินิจฉัยนี้อาจจะผิดไปก็ได้(ศิลป์ พีระศรี, 2527 : 75-80)

พีระพงษ์ กุลพิศาลให้ความหมายของการวิจารณ์ศิลปะ(Art Criticism)ว่าเป็นการเรียนรู้ความงามของผลงานศิลปะด้วยวิธีการวิเคราะห์ แยกแยะ แล้วถ่ายทอดออกมาด้วยการจดบันทึกหรือบรรยายเป็นคำพูดอย่างมีโวหารให้ผู้อื่นรับรู้ค่าของความงามนั้นอีกทอดหนึ่ง(พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2529 : 156)

สน สีมাত্রัง กล่าวว่า การวิจารณ์ศิลปะเป็นเรื่องการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องศิลปะอย่างมีระบบวิธีการ ซึ่งได้แก่ การสำรวจ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่วิจารณ์ออกมาเป็นความคิดเห็นเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ความประทับใจ และการประเมินคุณค่าศิลปะที่น่าเชื่อถือ (สน สีมাত্রัง, 2527 : 95)

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ กล่าวว่า การวิจารณ์นั้นเป็นเพียงความพยายามที่จะเสนอความเห็นของผู้วิจารณ์ตามทรรศนะและหลักวิชาของเขาเท่านั้น ผู้ถูกวิจารณ์ โดยเฉพาะศิลปินหรือจิตรกร ประติมากร หรือผู้สร้างงานศิลปะอื่นๆ อาจจะยอมรับหรือไม่ยอมรับบางส่วนหรือไม่ยอมรับทั้งหมดเลยก็ได้ ถ้าเขาเห็นว่าข้อวิจารณ์นั้นผิดพลาดไม่ตรงตามความรู้สึกนึกคิดของเขา เพราะขบวนการสร้าง

ศิลปะนั้นมีวิชาการที่เป็นอัตวิสัยเฉพาะตัวของศิลปินแต่ละคน ตั้งแต่การแสวงหาประสบการณ์และความรู้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างศิลปะที่แตกต่างกัน(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2534 : 55)

วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ กล่าวถึงศิลปะวิจารณ์ว่า การมองต่างมุมในงานศิลปะมักจะปรากฏขึ้นอยู่เสมอ และไม่ทราบว่าจะสรุปอย่างไร เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน หลักการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะสามารถช่วยมองในมุมเดียวกันได้ หรือมองในมุมเดียวกับผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ ได้ดีและความและพินิจ(วิรัตน์ พิชญไพบูลย์, 2536 : 7)

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปะวิจารณ์ไว้ว่า ศิลปะวิจารณ์นั้นเรามักจะเข้าใจกันผิดว่าเป็นกระบวนการค้นหาข้อผิดพลาด หรือข้อเสียหรือตำหนิในงานศิลปะ แต่แท้จริงกลับเป็นเรื่องตรงกันข้าม การวิจารณ์ผลงานศิลปะนั้นจะยกย่องว่าทำไมผลงานศิลปะชิ้นนั้นถึงควรได้รับความชื่นชม ศิลปะวิจารณ์จึงควรจะเป็นวลีที่หมายถึงกระบวนการบรรยาย วิเคราะห์ ตีความ และตัดสินคุณภาพต่างๆที่มีอยู่ในผลงานศิลปะชิ้นนั้นๆ โดยเป็นการกระทำที่มีเจตนาหรืออย่างมีจุดมุ่งหมาย การวิจารณ์ผลงานศิลปะนี้เป็นการแสดงออกทางถ้อยคำหรือภาษา มักจะแสดงออกเพื่อสื่อความหมายว่า เราจะอะไรบ้างเกี่ยวกับผลงานศิลปะชิ้นนั้นในเชิงทฤษฎี(มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2542 : 55)

สงวน รอดบุญ ได้ให้ความหมายของศิลปะวิจารณ์ว่า ในฐานะนักวิจารณ์แล้วการวิจารณ์ศิลปะเป็นการวัดผล หรือวัดคุณค่าในผลงานเพื่อให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของปวงชน(สงวน รอดบุญ, 2533 : 15-16)

สุชาติ เกาทอง กล่าวถึงความหมายของศิลปะวิจารณ์ว่า หมายถึง การแสดงออกของความคิดของนักวิจารณ์ในรูปแบบของการพูด การบรรยาย อธิบาย หรือเขียนเป็นภาษาหนังสือเพื่อให้คนดูทั่วไปได้รับรู้หรือได้เข้าใจในงานศิลปะชิ้นๆประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเป็นการพูดการเขียนของนักวิจารณ์เพื่อที่จะตัดสินคุณค่าในงานศิลปะ(สุชาติ เกาทอง, 2537 : 45)

วุฒิ วัฒนศิลป์ กล่าวถึงความหมายของศิลปะวิจารณ์ว่า คือการแสดงความคิดเห็นที่เป็นส่วนต่อผลงานศิลปะโดยมีข้อมูล เหตุผลและข้อเสนอนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อยกระดับมาตรฐานของผลงานและเจ้าของผลงานนั้นๆ(วุฒิ วัฒนศิลป์, 2541 : 408)

อุบล ตูจันดา กล่าวว่าศิลปะวิจารณ์ คือการบอกกล่าว เพื่อยกระดับมาตรฐานของผลงาน ตลอดจนเจ้าของผลงานนั้นๆให้มีความคิดอ่านก้าวหน้าขึ้น การวิจารณ์จึงไม่ควรเป็นเพียงคำพูด โดยปราศจากจุดหมายที่บ่งชี้หรือวิจารณ์โดยที่ขาดข้อมูลและเหตุผลสนับสนุน(อุบล ตูจันดา, 2532 : 230)

อิทธิพล ตั้งโกลก กล่าวถึงความหมายของศิลปะวิจารณ์ว่าเป็น การให้การศึกษ ให้ความรู้ ความเข้าใจ โดยการแสดงความคิดเห็นต่อศิลปกรรมออกมาเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน(อิทธิพล ตั้งโกลก, 2542 : 1)

พิเชณ สุภนิมิตร กล่าวถึงความหมายของศิลปะวิจารณ์ว่า คือ การแสดงออกของความคิด ของนักวิจารณ์ในรูปแบบการพูด บรรยาย อธิบายหรือเขียนเป็นภาษาหนังสือเพื่อให้คนทั่วไปได้รับ รู้หรือเข้าใจในงานศิลปะนั้นๆประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เป็นการพูดการเขียนของนัก วิจารณ์เพื่อที่จะตัดสินคุณค่าในงานศิลปะ(พิเชณ สุภนิมิตร, 2525 : 85)

สมเกียรติ เจริญสุข ให้ความหมายของ ศิลปะวิจารณ์ว่าศิลปะวิจารณ์ว่าด้วยการวิเคราะห์ และตีความคุณค่าของงานศิลปะโดยการอาศัยมาตรฐานหรือหลักเกณฑ์บางประการ และการ วิเคราะห์ศิลปะนั้นคือการนำหลักเกณฑ์ที่นักสุนทรียศาสตร์ได้สร้างไว้ นั่นเอง(สมเกียรติ เจริญสุข, 2535 : 201)

สวนศรี ศรีแพงพงษ์ กล่าวว่าศิลปะวิจารณ์คือ การแสดงออกทางความคิดของนักวิจารณ์ใน รูปแบบของ การพูด บรรยาย อธิบายหรือเขียนเป็นภาษาหนังสือ เพื่อให้คนดู คนฟัง คนอ่านได้รับ รู้หรือเข้าใจในงานศิลปะนั้นๆประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเป็นการพูด การเขียนของนักวิจารณ์ เพื่อจะตัดสินคุณค่าในงานศิลปะ(สวนศรี ศรีแพงพงษ์, 2538 : 108)

เจตนา นาควัชระ กล่าวว่า การวิจารณ์ศิลปะคือการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศิลปะ ไม่ ว่าจะเป็นการพรรณนาประสบการณ์ทางอารมณ์ความรู้สึกส่วนตนที่มีต่องานศิลปะหรือเป็นการให้ ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเกี่ยวกับศิลปะ หรือเป็นการแสดงความคิดเห็นเชิงปรัชญาเกี่ยวกับศิลปะโดยทั่ว ไป ส่วนคำว่าศิลปินคือผู้สร้างงานศิลปะทุกสาขา(เจตนา นาควัชระ, 2538 : 21-22)

นิพนธ์ ทวีกาญจน์ ได้ให้ความหมายของศิลปะวิจารณ์ว่า เป็นการนำเอาทฤษฎีทาง สุนทรียศาสตร์มาวิเคราะห์ผลงานศิลปกรรมโดยใช้ทฤษฎีการวิจารณ์เป็นการตัดสิน ซึ่งมีอยู่หลาย

ทฤษฎี และการวิจารณ์แต่ละทฤษฎีเมื่อนำมาใช้จริงๆแล้ว มักจะมีลักษณะอัตวิสัยของผู้วิจารณ์ปนอยู่ไม่มากนักน้อย ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่การวิจารณ์แม้จะใช้ทฤษฎีการวิจารณ์เดียวกัน แต่มีข้อแตกต่างกันมาก เนื่องจากมุมมองมีลักษณะเช่นเดียวกับการรับรู้ทางสุนทรียศาสตร์ การฝึกเด็กให้รู้จักวิจารณ์งานของตนเอง หรืองานของผู้อื่น จะทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความเป็นอิสระที่จะทำใหักระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น(นิพนธ์ ทวีกาญจน์, 2542 : 18)

ทางด้านนักวิชาการและนักวิจารณ์ในต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของคำว่าศิลปวิจารณ์ไว้ดังนี้

Anderson กล่าวถึงความหมายของศิลปวิจารณ์ว่า ศิลปวิจารณ์ คือ การพูดหรือการเขียนเกี่ยวกับศิลปะ ซึ่งต่างจากการค้นหาคุณค่าทางสุนทรีย์ ถึงแม้ว่าจะได้ข้อมูลและการสนับสนุนจากทฤษฎีทางด้านสุนทรียศาสตร์ก็ตาม การวิจารณ์เป็นการมุ่งไปสู่ความเข้าใจและเห็นค่าในงานศิลปะในแต่ละงานหรือเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ความหมายและความสำคัญที่การวิจารณ์ให้ในผลงานศิลปะหรือเหตุการณ์จะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์และเกณฑ์การพิจารณาคุณค่าที่ใช้ในการวิจารณ์นั้นๆ(Anderson, 1993 : 199)

Feldman กล่าวถึงความหมายของศิลปวิจารณ์ว่าคือ การพูดหรือเขียนเกี่ยวกับศิลปะที่ไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงการพูดในแง่ลบหรือพูดเพื่อทำลายเสมอไป แต่รวมถึงการพูดชม การเปรียบเทียบ การบรรยายและอธิบายรวมถึงการไม่ชอบไม่พอใจ โดยทั่วไปคนบางคนอาจจะสามารถวิจารณ์ได้ดีมากกว่าคนอื่นเนื่องจากเขาสามารถเห็นหรือรับรู้ได้มากกว่าคนอื่น(Feldman, 1977 : 48)

Greer ให้ความหมายของศิลปวิจารณ์ที่พอสรุปได้ดังนี้ ศิลปวิจารณ์คือการอธิบายความหมายของงานศิลปะและพิจารณารายละเอียดของมันตั้งแต่ส่วนย่อยของงานไปจนถึงส่วนสำคัญหรือส่วนหลักโดยมุ่งพิจารณา สิ่งที่เห็น(อธิบายวัตถุและเหตุการณ์) เนื้อหาของงาน(คุณค่าหรือเรื่องราวของสิ่งที่เห็น) ความหมาย(ความสำคัญของเนื้อหา) และการตัดสิน(รวมถึงเหตุผลในการประเมิน)(Greer, 1987 : 230)

Lankford ให้ความหมายของศิลปวิจารณ์ว่า ศิลปวิจารณ์ คือ การปฏิบัติการเพื่อแสดงให้เห็นถึงความหมายที่ลึกซึ้งของงานศิลปะ (Lankford, 1984 : 151-158)

Johansen ได้กล่าวถึงความหมายของศิลปะวิจารณ์ไว้ว่า โดยทั่วไปแล้วหมายถึง กระบวนการหนึ่งของการบรรยาย ตีความ และตัดสินคุณภาพโดยรวมที่อยู่ในผลงานศิลปะ(Johansen, 1979 : 8)

จากความคิดเห็นในด้านความหมายของศิลปะวิจารณ์จากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดพบว่าแต่ละท่านก็ให้คำนิยามความหมายของศิลปะวิจารณ์ที่แตกต่างกันออกไปเนื่องมาจากพื้นฐานและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล มีทั้งที่นำเสนอแนวทางการวิจารณ์โดยยึดตัวทฤษฎีหรือหลักการ และที่นำเสนอแนวทางการวิจารณ์โดยเน้นความคิดเห็นของตนเองหรืออัตวิสัย ผู้วิจัยได้นำความหมายของศิลปะวิจารณ์ตามที่มีผู้เสนอไว้ทั้งหมดมาสรุปเป็นความหมายของศิลปะวิจารณ์ได้ใหม่ดังนี้

ศิลปะวิจารณ์ หมายถึงการแสดงความคิดเห็นต่องานศิลปะหรือให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับศิลปะโดยอาศัยความรู้ความเข้าใจตามประสบการณ์ของผู้วิจารณ์และอาศัยหลักเกณฑ์ในการอธิบาย วิเคราะห์ ตีความ และประเมินค่าเกี่ยวกับผลงานศิลปะโดยกระทำอย่างมีเจตนาและจุดมุ่งหมาย และในการวิจารณ์จะมีลักษณะที่เป็นอัตวิสัยของผู้วิจารณ์ปนอยู่ด้วย

2.2 องค์ประกอบของการสอน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนมีอยู่ 10 องค์ประกอบคือ

1. การรู้จักพื้นฐานของผู้เรียน
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอน
3. การกำหนดเนื้อหาสาระสำหรับการสอน
4. การเตรียมความพร้อมในการเรียน
5. การดำเนินการสอน
6. การสร้างเสริมทักษะ
7. การสนับสนุนการสอน
8. การควบคุมคุณภาพการสอน
9. สัมฤทธิ์ผลของการสอน
10. การปรับปรุงแก้ไข(ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57)

สจัด อุทรานันท์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับระบบการเรียนการสอนว่ามีรายละเอียดดังนี้

1. ลักษณะของผู้เรียน
 - 1.1 ความสามารถทางสติปัญญา
 - 1.2 อัตราการเรียนรู้
 - 1.3 ลักษณะการเรียนรู้
 - 1.4 ประสบการณ์เดิม
2. จุดประสงค์ของการสอน
 - 2.1 ความรู้ความเข้าใจ
 - 2.2 ทักษะทางกาย
 - 2.3 เจตคติและค่านิยม
3. เนื้อหาสาระที่จะนำมาสอน
 - 3.1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา
 - 3.2 ความคิดรวบยอดและหลักการ
 - 3.3 การคิดแก้ปัญหา และความคิดสร้างสรรค์
 - 3.4 ทักษะทางกาย
 - 3.5 เจตคติและค่านิยม
4. การเตรียมความพร้อม
 - 4.1 การเตรียมสภาพแวดล้อม
 - 4.2 การเร้าความสนใจ
5. การดำเนินการสอน
 - 5.1 การเลือกกลวิธีการสอน
 - 5.2 การเลือกกิจกรรมการสอน
 - 5.3 การเลือกสื่อการเรียนการสอน
6. การสร้างเสริมทักษะ
 - 6.1 การช่วยเหลือเด็กเรียนช้า
 - 6.2 การส่งเสริมเด็กเก่ง
7. การจัดกิจกรรมสนับสนุน
 - 7.1 การสรุป- ทบทวน
 - 7.2 การสั่งงาน
8. การควบคุมและตรวจสอบ

- 8.1 การวัดความรู้ก่อนสอน
- 8.2 การใช้คำถาม
- 8.3 การเสริมสร้างกำลังใจ
- 8.4 การวัดผลหลังการสอน
9. สัมฤทธิ์ผลของการสอน
10. การปรับปรุงแก้ไข(สงัด อุทรานันท์, 2532 : 6)

สุพิน บุญชูวงศ์(2530 : 4-5) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนไว้ 3 ประการได้แก่ครู นักเรียน และสิ่งที่จะสอน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ครู เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพและความสามารถของครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดีและรู้จักเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้
2. นักเรียนหรือผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเท่ากับผู้สอน ความสำเร็จในการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้เรียน ผู้สอนจึงควรเป็นผู้แนะนำ แนะนำ และจัดมวลประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด
3. สิ่งที่จะสอน ได้แก่ เนื้อหาวิชาต่างๆ ครูจะต้องจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์กัน น่าสนใจเหมาะสมกับวัย ระดับชั้นและสภาพแวดล้อมของการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเที่ยง กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนไว้ว่า สามารถแยกย่อยออกได้เป็น 2 ด้านคือ

1. ด้านองค์ประกอบรวม หมายถึง องค์ประกอบด้านโครงสร้างที่จะมาประกอบกันเป็นการสอน อันประกอบด้วย
 - 1.1 ครู หรือผู้สอน หรือวิทยากร
 - 1.2 นักเรียนหรือผู้เรียน
 - 1.3 หลักสูตร หรือสิ่งที่จะสอน
2. ด้านองค์ประกอบย่อย หมายถึง องค์ประกอบด้านรายละเอียดของการสอนซึ่งจะต้องประกอบด้วยกระบวนการเหล่านี้ จึงจะทำให้เป็นการสอนที่สมบูรณ์ ได้แก่
 - 1.1 การตั้งจุดประสงค์การสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับแรกของการสอน ทำให้ผู้สอนทราบว่าสอนเพื่ออะไร ให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมใดบ้าง มากน้อยเพียงใด เป็นการสอนที่มีเป้าหมาย ขณะเดียวกันการตั้งจุดประสงค์การสอนจะเป็น

ประโยชน์ใน การเตรียมเนื้อหาการสอน การเลือกใช้วิธีสอน การเลือกใช้สื่อ และการวัดผล ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน

- 1.2 การกำหนดเนื้อหา รวมถึงการเลือกและการจัดอันดับเนื้อหาที่สอนด้วย การกำหนดเนื้อหาจะทำให้ผู้สอนทราบว่าสอนอะไร ผู้เรียนควรได้รับประสบการณ์ใดบ้าง ประสบการณ์ใดควรได้รับก่อน และในขอบเขตมากน้อยเพียงใดจึงจะเหมาะสม การกำหนดเนื้อหาไว้ล่วงหน้าจะทำให้การสอนมีสาระคุ้มค่ากับเวลาที่ผ่านไป และมีคุณค่าแก่ผู้เรียน
- 1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญเช่นกัน เพราะจะทำให้ผู้สอนทราบว่าสอนอย่างไร ใช้วิธีการใดในการเสนอหรือสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนซึ่งจะต้องใช้วิธีการที่เหมาะสม อาจใช้วิธีเดียวในการสอนแต่ครั้ง โดยจะต้องเป็นวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาวิชา กับผู้เรียน กับสภาพห้องเรียน และสอดคล้องกับจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้
- 1.4 การใช้สื่อการสอน เป็นส่วนสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ชัดเจนและเร็วขึ้น ตลอดจนช่วยสร้างความสนใจได้ดี สื่อการสอนที่ดีจะช่วยให้การสอนดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและสะดวกคล่องตัวแก่ผู้เรียน การเตรียมสื่อการสอนทำให้ผู้สอนทราบว่าใช้อะไรเป็นสื่อที่ช่วยสร้างประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุด
- 1.5 การวัดประเมินผล องค์ประกอบข้อนี้ช่วยให้ผู้สอนทราบว่า การสอนที่ผ่านมา นั้นบรรลุผลหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีตอนใดหรือจุดประสงค์ข้อใดบ้างที่ยังไม่บรรลุ ทำให้ผู้สอนสามารถแก้ไขข้อบกพร่องได้ตรงจุด การวัดหรือประเมินผลนี้มีประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและผู้สอน ผู้สอนจึงต้องทำการวัดประเมินผลทุกครั้งที่สอน

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของการสอนมีทั้งองค์ประกอบรวมและองค์ประกอบย่อย องค์ประกอบรวมเป็นส่วนสร้างให้เกิดการสอน ส่วนองค์ประกอบย่อยเป็นส่วนเสริมให้การสอนมีความสมบูรณ์ มีประสิทธิภาพ และมีคุณค่าแก่ผู้เรียน(อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2540 : 6)

อุบล ตูจินดา ได้กล่าวว่าการเรียนการสอนไม่ว่าในระดับใดก็ตามจะมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ 3 ประการ ได้แก่ผู้สอน ผู้เรียน และความสัมพันธ์ของผู้สอนและผู้เรียน

สไตน์เนอร์(Steiner, 1983) กล่าวว่าการศึกษาเป็นกระบวนการของการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงระบบของการเรียนรู้ประกอบด้วยหมวดย่อย 4 หมวดคือ ครู นักเรียน เนื้อหาวิชาที่เรียน และสิ่งแวดล้อมในการเรียน

1. ครู คือบุคคลที่พยายามแนะนำบุคคลอื่นให้เกิดการเรียนรู้
2. นักเรียน คือบุคคลที่พยายามเรียนรู้ภายใต้การแนะนำของบุคคลอื่น
3. เนื้อหาวิชาที่เรียน คือสิ่งที่โครงสร้างของจิตจะต้องเกิดการสำนึก
4. สิ่งแวดล้อมในการเรียน คือสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ นอกเหนือจาก 3 หน่วยแรกซึ่งอาจจะได้แก่
 - 4.1 บุคคลอื่น ๆ นอกเหนือจากครูและนักเรียน เช่นผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นักการภารโรง เป็นต้น
 - 4.2 ชนิดของสถาบันการศึกษา หรือสถานที่ศึกษา เช่น สถานศึกษาของรัฐบาล/เอกชน มหาวิทยาลัยเปิด
 - 4.3 ระดับชั้นของการศึกษา เช่น ประถม มัธยม อุดมศึกษา ฯลฯ
 - 4.4 สถานที่บริเวณที่ใช้ในการเรียนการสอน เช่น บริเวณที่ใช้เรียน ห้องเรียน ขนาดห้องเรียนหรือห้องปฏิบัติการ หรือโรงเรียน(สถาบันนั้นๆ) เป็นต้น(Steiner อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, 2542 : 121 –124)

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบการสอน จะประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ 3 ประการ ได้แก่ครูผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาหรือหลักสูตรที่จะใช้สอน ส่วนองค์ประกอบด้านอื่นๆ นอกจากนี้ถือเป็นข้อปลีกย่อย เช่นการกำหนดจุดประสงค์การสอน การคัดเลือกเนื้อหา การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน การคัดเลือกสื่อ การกำหนดเกณฑ์การวัดประเมินผล และสิ่งแวดล้อมในการเรียน องค์ประกอบการสอนดังที่กล่าวมานี้เป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนในทุกวิชา ซึ่งรวมถึงวิชาศิลปวิจารณ์ด้วยเช่นกัน

2.3 การจัดการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

สุรพันธ์ พันธุ์วงศ์ ให้ความหมายของการสอนว่าหมายถึง การจัดดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งความรู้จากแหล่งข้อมูลไปยังผู้เรียนให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดการเรียนรู้ขึ้นตามเป้าหมายที่วางไว้(สุรพันธ์ พันธุ์วงศ์, 2538 : 48)

บุญชม ศรีสะอาด ได้กล่าวถึงความหมายของการสอนว่ามีหลายความหมายเช่น

- การถ่ายทอดความรู้
- การฝึกให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาต่างๆ
- การจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
- การสร้างหรือจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
- การแนะแนวทางแก่ผู้เรียนเพื่อให้ศึกษาหาความรู้(บุญชม ศรีสะอาด, 2537 : 2)

วรภรณ์ ศุนาลัย กล่าวถึงความหมายของระบบการเรียนการสอนว่าเป็นส่วนประกอบหรือองค์ประกอบต่างๆ ของการเรียนการสอนที่จัดให้มีความสัมพันธ์กันอย่างมีระบบระเบียบ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ (วรภรณ์ ศุนาลัย, 2535 : 70)

ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวถึงความหมายของการจัดการเรียนการสอนว่า คือ การจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้(ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57-59)

สงัด อุทรานันท์ ให้ความหมายของระบบการเรียนการสอนว่าเป็น การจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กันเพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่ได้กำหนดไว้(สงัด อุทรานันท์, 2532 : 6)

อดุลย์ วิริเวชกุล กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนว่า การจัดการเรียนการสอนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักศึกษาที่มีประสบการณ์การเรียนรู้ หรือเป็นวิธีการหรือขบวนการที่เมื่อนักศึกษาเปลี่ยนผ่านวิธีหรือขบวนการนี้ไปแล้วจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพของตัวนักศึกษา มาสู่สภาพที่ รู้และเข้าใจ แผลผลได้ถูกต้อง เข้าใจปัญหา รู้วิธีวิเคราะห์ปัญหา แก้ปัญหาได้ถูกต้องเหมาะสม มีทักษะ และมีความกระตือรือร้น(อดุลย์ วิริเวชกุล, 2541 : 18-19)

จากแนวความคิดของนักการศึกษาดังที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปความหมายของการจัดการเรียนการสอนได้ว่า การจัดการเรียนการสอน คือ การจัดดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้โดยสะดวก

จากความหมายและนิยามของศิลปวิจารณ์และความหมายของการจัดการเรียนการสอน ตามที่ได้กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนศิลปวิจารณ์ หมายถึง การจัดดำเนิน กิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิจารณ์แสดงความคิดเห็นต่อ งานศิลปะหรือให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับศิลปะโดยอาศัยความรู้ความเข้าใจตามประสบการณ์ของผู้ เรียนและอาศัยหลักเกณฑ์ในการอธิบาย วิเคราะห์ ตีความ และประเมินค่าเกี่ยวกับผลงานศิลปะ โดยกระทำอย่างมีเจตนาและจุดมุ่งหมาย และในการวิจารณ์ศิลปะจะมีลักษณะที่เป็นอัตวิสัยของผู้ เรียนปนอยู่ด้วย

ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอน

สุรพันธ์ พันธุ์วงศ์(2538 : 51) กล่าวถึงกระบวนการเรียนการสอน สามารถจำแนกราย ละเอียดได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

- ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ขั้นตอนการปฏิบัติการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมระหว่างการสอน วิธีการให้เนื้อหา สาระ
- ขั้นตอนการวัดและประเมินความสามารถของผู้เรียนว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่

วิชัย วงษ์ใหญ่ กล่าวถึงองค์ประกอบพื้นฐานของการจัดกระบวนการสอนในระดับอุดม ศึกษาว่า มีรูปแบบดังต่อไปนี้

1. ศึกษาหลักสูตร โดยทำการวิเคราะห์ทั้งจุดมุ่งหมายและเนื้อหา การศึกษาหลักสูตรเป็น สิ่งจำเป็นที่ผู้สอนจะต้องกระทำทุกครั้งก่อนวางแผนการสอน เพราะหลักสูตรเป็นเสมือนพิมพ์เขียว หรือหลักยึดสำหรับผู้สอนจะนำไปปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรสู่การสอน จึงจะต้องทำการ ศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของจุดประสงค์กับเนื้อหา การตรวจสอบคุณภาพของจุดประสงค์ รวมทั้งความคาดหวังของหลักสูตร การศึกษาหลักสูตรจะช่วยชี้ทางให้ผู้สอนเห็นภาพว่า จะจัด ดำเนินการสอนอย่างไร จะปรับแก้ส่วนใดเพื่อให้สาระการเรียนทันต่อสภาพแวดล้อมของสังคม ขณะนั้น

2. การศึกษากลุ่มเป้าหมาย การศึกษาสภาพผู้เรียนก่อนสอนจะช่วยให้การสอนเป็นไป ตามแนวทางที่ผู้สอนกำหนดไว้ในจุดประสงค์การเรียน ผู้สอนควรสำรวจดูว่า ผู้เรียนอยู่ในสภาพใด มีความพร้อมจะเรียนหรือไม่ มีพื้นฐานความรู้มากน้อยเพียงใด ผู้สอนควรพยายามจัดประสพ การณ์เรียนรู้ให้ตรงกับลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียน

3. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ เมื่อศึกษาหลักสูตรทั้งทางด้านจุดประสงค์และเนื้อหา รวมทั้งกลุ่มเป้าหมายเรียบร้อยแล้ว สามส่วนนี้จะเป็ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ไว้ล่วงหน้าว่าเมื่อสอนเสร็จแล้วผู้เรียนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านใดบ้าง สำหรับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนสามารถจำแนกได้ 3 ด้านคือ ด้านความรู้(cognitive domain) ด้านทักษะ(phychomotor domain) และด้านทัศนคติ(affective domain) การกำหนดจุดประสงค์นั้นนอกจากการพิจารณาพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนแล้วยังต้องพิจารณาว่าจุดประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นสอดคล้องกับนโยบายของสถาบัน คณะและภาควิชาหรือไม่ และเมื่อกำหนดกิจกรรมลงไปแล้วจะเหมาะสมกับผู้เรียน หรือไม่และผู้สอนเองมีความรู้ความสามารถในเรื่องที่จะสอนมากน้อยเพียงใดสิ่งเหล่านี้ควรนำมาใช้พิจารณาในการกำหนดจุดประสงค์ เพื่อช่วยให้จุดประสงค์ที่ตั้งขึ้นมามีความหมายและสามารถปฏิบัติได้

4. การประเมินผลก่อนการเรียน เพื่อให้การสอนเป็นไปตามแนวทางที่ผู้สอนกำหนด ผู้สอนควรทำการสำรวจเพื่อตรวจสอบอีกคร้งหนึ่งว่าผู้เรียนอยู่ในสภาพใด มีความพร้อมจะเรียนมากน้อยเพียงใด การประเมินผลก่อนการเรียน อาจกระทำโดยการซักถามผู้เรียนเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียนอย่างคร่าวๆไม่จำเป็นต้องใช้แบบทดสอบทุกครั้ง ผู้สอนก็จะสามารถวินิจฉัยได้ว่าจะปรับการสอนครั้งนี้อย่างไรจึงจะทำให้การสอนดำเนินไปตามแผนที่วางไว้

5. การเลือกวิธีสอน การเลือกวิธีสอนในที่นี้จะรวมถึงการจัดประสบการณ์ สื่อการเรียนที่มีความสัมพันธ์กับจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาวิชาและกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ลักษณะการเรียนรู้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด

6. แหล่งบริการและสนับสนุน การสอนในระดับอุดมศึกษาที่มีประสิทธิภาพจะต้องได้รับบริการสนับสนุนการสอนด้านต่างๆ เป็นอย่างดี การวางแผนการสอนจะให้ดีและมีประสิทธิภาพจะต้องพิจารณาบริการเสริมการสอนด้วย เช่นงบประมาณ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เครื่องมือวัสดุฝึก เวลา บุคลากร อาคารสถานที่ และอื่นๆ

7. การประเมินผล เป็นขั้นสุดท้ายของการวางแผนการสอนเพื่อที่จะตรวจสอบดูว่าผลของการสอนที่ดำเนินไป ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลแต่ละครั้ง ผู้สอนจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินไว้ให้แน่นอนว่าจะประเมินอะไร เช่นการตัดสินใจได้ตก หรือทำเพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน การกำหนดเกณฑ์การประเมินแต่ละครั้งต้องชัดเจน แล้วจึงเลือกเครื่องมือวัดให้เหมาะสม วิธีการวัดผลที่นิยมใช้กันได้แก่ การสังเกต การปฏิบัติงาน การสัมภาษณ์ การทดสอบ สำหรับการสอนข้อเขียนนิยมใช้กันอยู่สองแบบคืออัตนัยและปรนัย แบบปรนัยได้แก่การจับคู่ เติมคำ แบบถูกผิดและแบบเลือกตอบ การวัดแบบอัตนัยมีความเหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียนในด้านการจัดรวบรวมความสัมพันธ์ การประเมินความรู้ การยืดหยุ่นให้ผู้

เรียนเรียงเรียงความคิดด้วยถ้อยคำของตนเอง วิธีการวัดแบบนี้ผู้สอนควรนำมาใช้ให้มากในระดับ
อุดมศึกษา แม้ว่าผู้สอนจะต้องใช้เวลามากในการตรวจก็ตาม(วิชัช วงษ์ใหญ่, 2535 : 604- 608)

พวงเพ็ญ อินทรประวัตติ ได้จำแนกขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผนการสอน หรือ การตั้งจุดมุ่งหมายและการพิจารณาเลือกเทคนิควิธีสอน
2. การดำเนินการสอน เมื่อมีจุดมุ่งหมายและรู้ว่าจะต้องเลือกเทคนิควิธีใดมาใช้แล้ว ต่อ
ไปก็คือการปฏิบัติการสอนเพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย
3. การประเมินผล ขั้นนี้เป็นที่ครูรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อใช้ในการพิจารณาว่าการเรียน
การสอนประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือไม่(พวงเพ็ญ อินทรประวัตติ, 2532 :
21-24)

วรภรณ์ ศุนาลัย ได้จำแนกขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดจุดประสงค์ของการสอน

การกำหนดจุดประสงค์ของการสอน มีความจำเป็นในการจัดการเรียนการสอนมาก ก่อน
ทำการสอนทุกครั้ง ผู้สอนต้องศึกษาว่าบทเรียนที่ต้องสอนนั้นมีจุดประสงค์จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้
มีเจตคติ มีค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงต้องการประการใด เพราะจุดประสงค์ของการสอน
สามารถเป็นเครื่องกำหนดทิศทางเกี่ยวกับการสอนของครูผู้สอนว่า เมื่อสอนเสร็จแล้วผู้เรียนได้รับ
ผลสำเร็จลุล่วงตามจุดประสงค์ที่ผู้สอนตั้งไว้หรือไม่

2. การประเมินผู้เรียนก่อนการเรียน

การประเมินผู้เรียนก่อนการเรียน เป็นการแสดงให้เห็นให้ผู้สอนทราบว่า ผู้เรียนมีความรู้ความ
สามารถพื้นฐานในการที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ได้มากน้อยเพียงใด ถ้าประเมินออกมาแล้วผู้เรียนมีความ
สามารถพอเพียง ผู้สอนก็ดำเนินการสอนในบทเรียนนั้นๆ ได้เลย แต่ถ้ายังไม่เพียงพอผู้สอนก็ควร
สอนความรู้พื้นฐานเดิมเพิ่มเติมให้ก่อน

3. การดำเนินการสอน

การดำเนินการสอนเป็นขั้นตอนที่ผู้สอน ต้องพยายามจัดวิธีการสอนหลายๆ รูปแบบ มี
การกำหนดขั้นตอนการสอนก่อนและหลังในบทเรียนนั้นๆ การจัดแบ่งกลุ่มผู้เรียน การจัดเวลาเรียน
การจัดชั้นเรียน การนำเข้าสู่บทเรียน การใช้สื่อการสอนหลากหลายชนิด นอกจากนี้ผู้สอนควร
ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับรายละเอียดของกิจกรรมต่างๆ เพื่อจะนำมาประกอบการเรียนการสอน
พร้อมทั้งพิจารณาให้รอบคอบว่ากิจกรรมชนิดใดเหมาะสมกับเนื้อหาสาระวิชาใด และตรงกับจุด
ประสงค์หรือไม่ การดำเนินการสอนจะมีคุณภาพและประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้สอนต้องมีจิตวิทยา
ในการใช้แรงจูงใจ และนำสิ่งเร้าต่างๆมาใช้เพื่อให้ผู้เรียนมีความตั้งใจ และสนใจบทเรียนนั้นๆ

มากขึ้น หลังจากการสอนสิ้นสุดลงแล้ว ควรให้งานที่เกี่ยวข้องแก่ผู้เรียน ซึ่งเท่ากับเป็นการสรุป ทบทวนบทเรียนนั้นๆ อันเป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะได้เข้าใจและจดจำสิ่งที่เรียนไปแล้วได้อย่างสมบูรณ์ แบบยิ่งขึ้น

4. การประเมินผล

การประเมินผลเป็นขั้นตอนการสอนสุดท้ายที่ต้องทำต่อจากการดำเนินการสอน เพื่อเป็นการตรวจสอบภายหลังจากการสิ้นสุดจากการสอน ผู้สอนควรเตรียมตัวในเรื่องการประเมินผล โดยวิธีศึกษาการใช้การประเมินผลที่ถูกต้องและได้มาตรฐานสำหรับผู้เรียน และหลังจากประเมินผลแล้ว ควรนำผลที่ประเมินเรียบร้อยแล้วไปวิเคราะห์ว่า ความรู้ที่ผู้เรียนได้รับถูกต้องตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ถ้ายังมีข้อบกพร่องในส่วนใด ผู้สอนก็ควรนำส่วนนั้นไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้ผลสอดคล้องและครอบคลุมจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

5. ข้อมูลป้อนกลับ

ข้อมูลป้อนกลับกระทำหลังจากผู้สอนประเมินผลแล้ว ผู้สอนควรนำสิ่งที่ประเมินนั้นๆ ไปใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับ โดยนำไปปรับปรุงแก้ไขตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ การประเมินผู้เรียน ก่อนการเรียน การดำเนินการสอน และการประเมินผล หลังจากได้ปรับปรุงในทุกขั้นตอนแล้ว จะทำให้การเรียนการสอนจะมีความเหมาะสมหรือมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น(วราภรณ์ ศุภาลัย, 2535 : 21-24)

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอน แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการสอน ขั้นตอนดำเนินการสอน และขั้นตอนประเมินผลการสอน

1. ขั้นตอนเตรียมการสอน ในขั้นเตรียมการสอน มีองค์ประกอบย่อยดังต่อไปนี้
 - 1.1 จุดมุ่งหมายในรายวิชา
 - 1.2 พื้นฐานของผู้เรียน
 - 1.3 เนื้อหา
 - 1.4 กำหนดกิจกรรมในการสอน รวมทั้งเทคนิควิธีสอน
 - 1.5 การกำหนดเวลาให้เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรมการสอน
 - 1.6 การกำหนดวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สอน
2. ขั้นตอนดำเนินการสอน
3. ขั้นตอนการประเมินผล (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57-59)

จากขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนตามที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า นักการศึกษาส่วนมาก จำแนกขั้นตอนของกระบวนการจัดการเรียนการสอน ออกเป็น 3 ขั้นตอนได้แก่

1. ขั้นวางแผนหรือเตรียมการสอน
2. ขั้นดำเนินการสอน
3. ขั้นประเมินผล (พวงเพ็ญ อินทรประวัติ, 2532, ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 และ สุรพันธ์ พันศรีวงศ์, 2538)

ขั้นวางแผนหรือเตรียมการสอน

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ได้จำแนกขั้นตอนการเตรียมการสอนไว้เป็น 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย

ขั้นตอนแรกของการเตรียมการสอน คือการกำหนดจุดมุ่งหมาย เมื่อผู้สอนจะสอนวิชาอะไร ควรเริ่มต้นด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนวิชานั้นๆ เน้นว่าจะสอนวิชานั้นๆ เพื่ออะไร จะให้รู้เนื้อหาอะไรแค่ไหน จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอะไรแค่ไหน และจะฝึกทักษะอะไรแค่ไหน การกำหนดจุดมุ่งหมายควรคำนึงถึงผู้เรียน ลักษณะของรายวิชา ความเกี่ยวข้องกับวิชาอื่น รวมถึงความพร้อมของผู้สอนด้วย

2. การคัดเลือกเนื้อหา

เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายแล้ว ผู้สอนจะต้องจัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่วางไว้ โดยทั่วไปการคัดเลือกเนื้อหาจะต้องคำนึงถึงสิ่งที่ต้องรู้ก่อน หลังจากนั้นจึงตามด้วยความรู้ และนำรู้แล้วจึงคัดเลือกให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ และกลุ่มผู้เรียน

3. การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผู้สอนจะต้องเตรียมว่าในแต่ละครั้ง แต่ละภาคนั้น ควรจะทำอะไรในกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนจะมีบทบาทอะไรบ้าง ผู้เรียนจะมีบทบาทอะไร ตอนไหน จะต้องทำงานอะไร ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ ผู้สอนจะต้องเตรียมตัวให้ละเอียดและชัดเจน ในบางครั้งอาจปรึกษาผู้เรียนหรือให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเลือกด้วย ก็จะทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น กิจกรรมที่กำหนดขึ้นควรสนองจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่กำหนดไว้แต่ต้นด้วย

4. การเตรียมการประเมินผลการเรียน

การเตรียมการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการประเมินผลการเรียนว่าผู้เรียนจะได้เรียนรู้มากน้อยแค่ไหน การประเมินผลอาจจะประเมินในรอบสิ้นเทอมหรือประเมินเป็นระยะๆก็ได้ แล้วแต่ลักษณะวิชาและเทคนิคการสอนจะแบ่งคะแนนเป็นตอนๆ หรือย่อยตามกิจกรรม สิ่งเหล่านี้ ผู้สอนควรเตรียมการตั้งแต่ต้น แล้วแจ้งให้ผู้เรียนทราบในตอนชั่วโมงแรกของการเรียน

5. การเตรียมเอกสารตำราและอุปกรณ์

การเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาจะต้องเรียนให้ลึกซึ้ง กว้างขวาง และใช้ประโยชน์ได้ เอกสารและตำราเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญ ผู้สอนจะต้องเตรียมตั้งแต่ต้นว่าจะใช้เอกสารอะไร ประกอบ จะใช้ตำราเล่มไหน อย่างไร และจะใช้อุปกรณ์เครื่องมืออะไรบ้าง สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะต้อง ตรวจดูความพร้อมและความเรียบร้อยล่วงหน้าก่อนเสมอ (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2528 : 28- 29)

สุรพันธ์ พันศรีวงศ์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบย่อยของชั้นวางแผนว่ามีดังต่อไปนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของการเรียนการสอนให้ชัดเจน วัตถุประสงค์นั้น จะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่จะให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนความรู้และความสามารถ การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ไว้ อย่างชัดเจนก็จะทำให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้ง เป็นแนวทางสำหรับการประเมินผลพฤติกรรมการเรียนการสอน
2. ขอบเขตเนื้อหาสาระของวิชา จะต้องกำหนดไว้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ว่า ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนอะไรมากน้อยแค่ไหน เพื่อให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและเป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตร
3. ความรู้และทักษะเดิม เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะต้องทำการทดสอบ หรือ ประเมินก่อนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องระหว่างความรู้หรือทักษะเดิมกับ ความรู้หรือทักษะใหม่ เพื่อที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้ศึกษาได้ด้วยความเข้าใจอย่างราบรื่น
4. สื่ออุปกรณ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่จะต้องมีการวางแผนเพื่อที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในเนื้อหา ประสพผลสำเร็จในการศึกษาเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ
5. สิ่งอำนวยความสะดวกหรือทรัพยากรอื่นๆ ที่จะส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนการสอน จำเป็นจะต้องมีการพิจารณาและเตรียมให้พร้อมมูลก่อนการเรียนการสอนจะ เริ่มต้น(สุรพันธ์ พันศรีวงศ์, 2538 : 52-35)

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนในขั้นเตรียมการสอน ว่ามีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายในรายวิชาเพื่อให้ผู้สอนจะได้ทราบที่กำลังสอนอะไร เป็นแนวทางในการเลือกหรือกำหนดเนื้อหาวิชา และการจัดกิจกรรมเนื้อหาวิชาให้ต่อเนื่องกัน
2. พื้นฐานของผู้เรียน ว่ามีพื้นฐานความรู้เดิมอะไรบ้าง อาจจะใช้สอบถามหรือทดสอบ ก่อนการสอน เพื่อจะได้เตรียมเนื้อหาที่ยากง่าย เหมาะสมกับผู้เรียน

3. การกำหนดเนื้อหา เป็นการเตรียมเนื้อหาวิชาให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย มีความกว้างขวาง สมบูรณ์ ถูกต้องของเนื้อหาวิชา เช่น เนื้อหาวิชาช่างต้องให้เหมาะสมกับงานอุตสาหกรรมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี
4. กำหนดกิจกรรมในการสอน รวมทั้งเทคนิควิธีสอน จะสอนด้วยวิธีบรรยาย อภิปราย หรือการฝึกปฏิบัติ ฝึกกิจกรรม หรืองานอะไรบ้างที่นักเรียนนักศึกษาต้องทำ
5. การกำหนดเวลาให้เหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรมการสอน ในทางปฏิบัติจะต้องใช้เวลาในการฝึก อาจใช้ระยะสั้นหรือยาวต่อเนื่องกันตามลักษณะวิชา
6. การกำหนดวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สอน การเลือกวัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา และการฝึกทักษะในวิชานั้น (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57-59)

ขั้นตอนการการสอน

ในขั้นตอนการการสอนเป็นขั้นที่ดำเนินการต่อจากขั้นเตรียมการสอน ซึ่งมีผู้กล่าวถึงขั้นตอนการการสอนไว้ดังต่อไปนี้

เสริมศรี ไชยศร ได้สรุปขั้นตอนของการสอนในลักษณะของการถ่ายทอดความรู้โดยตรงไว้ดังนี้

1. ทบทวน(review)ได้แก่การทบทวนการบ้าน ทบทวนการเรียนรู้ในอดีต ซึ่งสัมพันธ์กับสิ่งที่จะสอน ทบทวนความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนเนื้อหาสาระใหม่
2. เสนอเนื้อหาสาระ(Presentation)ได้แก่ การระบุเป้าหมายของบทเรียน และหรือให้เค้าโครงหัวข้อของเรื่องที่จะสอน สอนเป็นขั้นตอนสั้นๆ ให้ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม ใช้ภาษาชัดเจน ตรวจสอบความเข้าใจของผู้เรียน
3. ฝึกหัดภายใต้การควบคุม(Guided practice)ได้แก่การตั้งคำถามให้ผู้เรียนตอบบ่อยๆ หรือ การให้ฝึกหัดโดยครูเป็นผู้ช่วยแนะนำแก้ไข พยายามให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการตอบ หรือปฏิบัติ และได้รับข้อมูลป้อนกลับ เพื่อให้ทุกคนรู้สึกว่าจะประสบความสำเร็จในการเรียน
4. แก้ไขและให้ข้อมูลป้อนกลับ(Corrections and feedback)ถ้าผู้เรียนตอบถูกแต่ตอบด้วยอาการลังเลครุควรให้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อให้ผู้เรียนได้คิดทบทวนถึงกระบวนการเพื่อให้เกิดความมั่นใจ แต่ถ้าตอบผิดควรให้ข้อมูลเพิ่มเติม ให้นัยข้อมูลข้างเคียง หรือสอนใหม่

5. ให้ฝึกอย่างอิสระ(Independent practice)ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะได้รับการช่วยเหลือจากครูในตอนเริ่มต้น หรืออาจได้ทบทวนความรู้ที่จำเป็น ผู้เรียนจะฝึกจนกระทั่งเกิดความชำนาญเป็นอัตโนมัติ ครูให้การนิเทศเมื่อมีโอกาส
6. ทบทวนเป็นระยะๆรายสัปดาห์และรายเดือน(weekly and monthly review)ขั้นตอนนี้มักจะถูกละเลย หากครูมีโอกาสจัดกิจกรรม เพื่อการทบทวนความรู้และทักษะที่ได้เรียนไปแล้ว ย่อมเป็นการประกันคุณภาพของการเรียนรู้ได้ดีขึ้น (เสริมศรี ไชยศร, 2539 : 155)

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ กล่าวถึงการดำเนินการสอนว่า กิจกรรมในช่วงแรกหรือครั้งแรกมีความสำคัญเป็นอย่างมากเพราะผู้เรียนมีความตั้งใจและอยากรู้จักทั้งผู้สอนและวิชาที่เรียน ผู้สอนควรแนะนำตนเอง ทำความรู้จักผู้เรียนและแนะนำวิชาเรียนด้วยการแจกโครงร่างวิชาเรียน(Course Outline)พร้อมทั้งอธิบายและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมเสนอแนะด้วย

เมื่อผ่านช่วงแรกไปแล้วครั้งต่อไปก็มีความสำคัญเช่นกัน การเริ่มต้นสอนในแต่ละชั่วโมงควรทบทวนครั้งก่อนด้วยเพื่อความต่อเนื่อง และดำเนินการสอนในแต่ละครั้งให้น่าสนใจ แก้ปัญหาเรื่องระเบียบวินัยในห้องเรียนอย่างเหมาะสม เปิดโอกาสให้ซักถามระหว่างชั่วโมง และจบในแต่ละครั้งอย่างมีข้อคิดข้อสรุปที่ดีพอ

กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมของคนกับคน การดำเนินการในเรื่องใดๆควรเป็นไปอย่างธรรมชาติ จริงใจและหวังดี อย่าเสแสร้ง เอาแต่ใจและใช้อารมณ์ของผู้สอนเป็นเกณฑ์ (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2524 : 185)

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้กล่าวถึงรายละเอียดในขั้นดำเนินการสอนว่ามีดังต่อไปนี้

- ช่วงแรก ช่วงแรกเป็นช่วงที่สำคัญ เพราะถ้าเริ่มต้นด้วยดีก็จะมีโอกาสดีในช่วงต่อไป เป็นช่วงของการแนะนำตนเองทำความรู้จักกับนักเรียนนักศึกษาแนะนำรายวิชาด้วยการแจกรายละเอียดวิชา พร้อมทั้งการอธิบายถึงวิชาที่เรียน วิธีเรียน การจัดกิจกรรม การวัดผล โดยเปิดโอกาส ให้นักเรียนนักศึกษามีส่วนร่วม ในการให้ข้อคิดเห็นและเสนอแนะ
- ช่วงต่อไป การเริ่มสอนในแต่ละชั่วโมงควรทบทวนการสอนที่ผ่านมา เพื่อจะได้เป็นการฟื้นความจำและความต่อเนื่องของบทเรียนอย่างเหมาะสม เปิดโอกาสให้ซักถามระหว่างชั่วโมง รวมทั้งการสรุปบทเรียนและการทดสอบความเข้าใจในสิ่งที่เรียน(ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57-59)

ขั้นประเมินผล

การดำเนินการในขั้นประเมินผลมีหลายลักษณะ และหลายวิธีการดังต่อไปนี้

บุญชม ศรีสะอาดกล่าวถึงการประเมินผลการสอนว่า เป็นเทคนิคที่ใช้ในการพิจารณาตัดสิน ลงความเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอน ความเหมาะสมของเนื้อหาสาระ กิจกรรม และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการเรียนการสอน คุณค่าหรือประโยชน์ที่ผู้เรียนได้รับจากการเรียนการสอนนั้น ซึ่งจะต้องพิจารณาในแง่มุมต่างๆประกอบกัน

วิธีประเมินผลการสอน เพื่อให้การประเมินผลการสอนมีความเที่ยงตรง จึงควรพิจารณาได้ครบทั้งระบบ กล่าวคือประเมินเกี่ยวกับตัวป้อน(Input) กระบวนการ(Process) และผลผลิต(Outcome)(บุญชม ศรีสะอาด, 2537 : 149-161)

เสริมศรี ไชยศร กล่าวถึงการประเมินการสอนว่า การที่จะปรับปรุงการสอนได้ถูกทิศทางหรือแก้ไขจุดบกพร่องได้ถูกจุดนั้นจำเป็นต้องประเมินการสอนเสียก่อน การประเมินที่สำคัญนั้นถ้าจัดทำอย่างมีระบบแบบแผนคือ เริ่มตั้งแต่ระบุองค์ประกอบที่สำคัญของการสอน และประเมินองค์ประกอบเหล่านั้นตามขั้นตอนที่เหมาะสม ผลของการประเมินจะถูกต้องตรงกับความเป็นจริง และข้อควรปรับปรุงได้ชัดเจนกว่าการสังเกตอย่างฉาบฉวย อย่างไรก็ตามถ้าครูมีความมุ่งมั่นที่จะประเมินและปรับปรุงการสอนของตนอย่างจริงจัง การสังเกตอย่างง่าย ๆ ก็ช่วยได้มากเช่นกัน ในหลายกรณีการประเมินการสอนทำก่อนที่จะมีการประเมินการเรียนของผู้เรียนด้วยซ้ำ เนื่องจากเป็นไปได้ว่าการประเมินนั้นกระทำโดยครูผู้สอนเอง ประเมินจากความรู้สึกรู้สึกของตัวเองว่าทำการสอนพลาดไป ผิดแผนที่วางไว้ ฐึ้นน้อยไป หรือเกิดคิดได้ว่าใช้วิธีสอนอีกแบบหนึ่งสำหรับเนื้อหาอย่างนั้นน่าจะดีกว่า อาจสังเกตจากปฏิกิริยาสนองตอบของผู้เรียนระหว่างสอน ศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญของการสอนซึ่งรวมถึง แผนการสอนที่เตรียมไว้ ความลึกซึ้งกว้างขวางของความรู้ครู ความสามารถในการใช้วิธีการสอนและสื่อประกอบการสอน บุคลิกภาพทั้งร่างกาย จิตใจและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียนวิธีการประเมินความเข้าใจของผู้เรียน ความสามารถของครูในการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนที่เข้าใจ เป็นต้น

การประเมินผลการเรียนของผู้เรียนจะทำให้ครูทราบว่าผู้เรียนเข้าใจในบทเรียนแล้วหรือไม่ และนำมาสู่การปรับปรุงการสอนของครูต่อไป

การประเมินผลการสอนทำได้หลายวิธี เช่นการใช้ผู้สังเกตและบันทึกอย่างมีระเบียบและสม่ำเสมอไม่ฉาบฉวย และการให้ผู้ประเมินตอบแบบสอบถาม หรือตอบแบบตรวจสอบรายการ

สำหรับบุคคลที่จะประเมินการสอน ได้แก่ เพื่อนครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ ผู้เรียนและตนเอง(เสริมศรี ไชยศร, 2539 : 156-157)

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของการประเมินผลการสอนว่า นอกจากจะเพื่อการประเมินข้อดีข้อเสียแล้ว โดยทั่วไปการประเมินผลการสอนจะทำเพื่อ ปรับปรุงการสอน การพิจารณาความดีความชอบ ประกอบการตัดสินใจของผู้เรียน และเพื่อการค้นคว้าโดยตรง (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2524 : 187-197)

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวถึงการประเมินผลการเรียนนั้น ครูจะทำการประเมินผลการเรียนที่เสร็จสิ้นลงไปแล้วว่า เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยกำหนดผ่านเกณฑ์หรือพิจารณาจากมาตรฐานที่กำหนด (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57-59)

จากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญตามที่ได้กล่าวมาเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนเมื่อพิจารณาแล้วสามารถสรุปได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. ขั้นเตรียมการสอนหรือขั้นวางแผนการสอน
2. ขั้นดำเนินการสอน
3. ขั้นประเมินผล (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57-59)

1. ขั้นเตรียมการสอนหรือขั้นวางแผนการสอน

ขั้นเตรียมการสอนหรือขั้นวางแผนการสอนคือขั้นตอนของการเตรียมความพร้อมขององค์ประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

- กำหนดจุดมุ่งหมาย ในการสอนวิชานั้นๆว่าจะสอนเพื่ออะไร เนื้อหาสาระมีแค่ไหน ต้องการพัฒนาความรู้ ทักษะ และทักษะใดแก่ผู้เรียน
- ทดสอบพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ว่าความรู้เดิมของผู้เรียนมีอะไรบ้าง เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- คัดเลือกเนื้อหา ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนวิชานั้นๆ
- กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึงเทคนิควิธีสอน
- คัดเลือกสื่อประเภทตำราและอุปกรณ์
- กำหนดเกณฑ์การประเมินผล (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 58)

2. ขั้นดำเนินการสอน

- การนำเข้าสู่บทเรียน การจูงใจผู้เรียน ให้เข้าสู่เรื่องที่จะสอน

- การอธิบายเนื้อหา
- การปฏิบัติกิจกรรม(ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 58)

3. ชั้นประเมินผล

- การสังเกตพฤติกรรม
- การปฏิบัติกิจกรรม
- การรายงาน
- การทดสอบ(วิชัย วงศ์ใหญ่, 2535 : 608)

จากการศึกษาขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอนดังกล่าว สรุปได้ว่าขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะวิจารณ์ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ขั้นเตรียมการสอน

- การกำหนดจุดมุ่งหมาย ต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายในรายวิชาเพื่อจะได้ทราบว่ากำลังจะสอนอะไร และเป็นแนวทางในการเลือกเนื้อหาวิชาและจัดกิจกรรมเนื้อหาวิชาให้ต่อเนื่องกัน
- พื้นฐานของผู้เรียน ว่ามีพื้นฐานความรู้เดิมอะไรบ้าง เพื่อจะได้เตรียมเนื้อหาที่เหมาะสมกับผู้เรียน
- การกำหนดเนื้อหา เป็นการเตรียมเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่วางไว้
- การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งเทคนิควิธีสอน ในรายวิชานั้นๆ
- การกำหนดเวลาให้เหมาะกับเนื้อหาและกิจกรรมการสอน
- การกำหนดวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สอน การเลือกวัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาและการฝึกทักษะในวิชานั้น(ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 57)

2. ขั้นดำเนินการสอน

- การนำเข้าสู่บทเรียน การจูงใจผู้เรียน ให้เข้าสู่เรื่องที่จะสอน
- การอธิบายเนื้อหา(ทฤษฎีและหลักการวิจารณ์)
- การปฏิบัติกิจกรรม(ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 1993 : 58)

3. ชั้นประเมินผล

- การสังเกตพฤติกรรม
- การปฏิบัติกิจกรรม
- การรายงาน
- การทดสอบ(วิชัย วงศ์ใหญ่, 2535 : 608)

2.4 แนวทางการสอนศิลปะ

เกรียร์ ได้เสนอแนะแนวทางในการสอนศิลปะโดยยึดหลักเกณฑ์เป็นพื้นฐานหรือที่เรียกว่า การสอนแนว DBAE (Discipline Based Art Education) ซึ่งแนวทางนี้ประกอบด้วย ความรู้ใน 4 ด้านเข้าด้วยกันได้แก่

1. ความรู้ในด้านสุนทรียศาสตร์
2. ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ศิลป์
3. ความรู้ด้านศิลปะปฏิบัติ
4. และความรู้ด้านศิลปะวิจารณ์

ซึ่งการสอนแนว DBAE นั้นเกรียร์กล่าวว่าหากเราใช้สอนโดยบูรณาการความรู้ทั้งสี่ด้านนี้ให้มีปฏิสัมพันธ์เข้าด้วยกันแล้ว จะช่วยเสริมสร้างและพัฒนาด้านความรู้ความเข้าใจ และทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกซาบซึ้งในทางสุนทรียศาสตร์เพิ่มมากขึ้น(Greer, 1987 : 227)

แฮมเบลน(1997) ได้กล่าวถึงการเรียนการสอนศิลปะศึกษาแนวใหม่(NEO- DBAE)ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปี 1990-ปัจจุบัน ไว้พอสรุปได้ดังนี้

การศึกษาศิลปะแนว DBAE ได้พัฒนาสู่ NEO- DBAE ได้โดยอาศัยปัจจัยหลักๆสองประการคือ

1. ลัทธิหลังสมัยใหม่(Post Modern)และการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปการศึกษา
2. การคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มชน

ลักษณะของการเรียนการสอนแนว Neo DBAE พอจะสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนการสอนศิลปะจะคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น ซึ่งต่างจากรูปแบบเดิมที่เน้นการศึกษาที่เป็นระเบียบแบบแผน เน้นการศึกษาตัวศิลปินที่มีชื่อเสียง และเน้นการเรียนการสอนศิลปะที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมตะวันตกแต่เพียงเท่านั้น
2. การเรียนรู้จะยึดตามพัฒนาการของตัวผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้น และคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลหรือแต่ละสถาบัน
3. การเรียนการสอนจะคำนึงถึงความหลากหลายของผู้เรียน
4. เนื้อหาการเรียนการสอนจะไม่อยู่แต่ในเนื้อหาทางด้านศิลปะแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีมีความเกี่ยวข้องกับความรู้ในสาขาอื่นๆและแนวคิดในศาสตร์อื่นด้วย

5. การประเมินผลจะยึดการพัฒนาความก้าวหน้าของแต่ละคน ไม่เปรียบเทียบกับคนอื่น
 อย่างที่เคยเป็น(Hamblen, K., 1997 : 40-46)

เอเฟรนและคณะ(1996) ได้เสนอแนวคิดของการเรียนการสอนศิลปะในยุคหลังสมัยใหม่
 (Post Modern Art Education)ไว้พอสรุปได้ดังนี้

ลักษณะจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนในหลังยุคสมัยใหม่นี้ แตกต่างจากที่เคยเป็นมา
 ในก่อนหน้านี้ที่มักจะเน้นหลักเกณฑ์การเรียนรู้ในด้านวิชาการ หรือเน้นการศึกษาจากศิลปิน แต่จุด
 มุ่งหมายของการเรียนการสอนในหลังสมัยใหม่ มุ่งเน้นให้นักเรียนทำความเข้าใจกับโลกที่เราอาศัย
 อยู่ หลักสูตรจะเน้นให้นักเรียนเผชิญหน้าและทำความเข้าใจกับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ
 ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก

พื้นฐานแนวคิดของการเรียนการสอนศิลปะคือเพื่อให้นักเรียนทำความเข้าใจกับสังคมและ
 วัฒนธรรมที่หลากหลายในโลกที่เขาอาศัยอยู่ ในอนาคตเด็กต้องการการศึกษาศิลปะที่ทำให้เขามี
 ความเข้าใจในสังคมโลก ซึ่งความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมต่างๆในโลกนี้จะช่วยสร้างอนาคต
 ให้กับเขา แนวคิดเรื่องหลังสมัยใหม่นี้ไม่ได้มีแค่เพียงความรู้ในศาสตร์ทางศิลปะเท่านั้นแต่ยังรวม
 ถึงศาสตร์อื่นๆ เช่น ปรัชญา ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม สังคมศาสตร์ สิทธิสตรี รวมทั้งความหลาก
 หลายทางวัฒนธรรม ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงของการเรียนการสอนศิลปะตั้งแต่ปี 1990 จนถึงปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1. คำนิยามของศิลปะคือศิลปะคือรูปแบบของผลผลิตทางวัฒนธรรม ที่มีจุดมุ่งหมาย
 เพื่อแสดงสภาพที่เป็นจริง ซึ่งแตกต่างจากความหมายของศิลปะก่อนหน้านี้(ยุค
 1960-1990)ซึ่งเน้นการศึกษาเพื่อให้เกิดความพึงพอใจหรือความรู้ในทางวิชาการ
2. เนื้อหาและวิธีการเน้นความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือกลุ่มชนมากกว่าการแสวงหา
 ความรู้จากศิลปินที่มีชื่อเสียงเหมือนยุคก่อน
3. เนื้อหาและวิธีการศึกษาเน้นการโต้เถียงเป็นหลัก ไม่เน้นมุมมองความเห็นของผู้ใดผู้
 หนึ่งโดยเฉพาะ
4. ตระหนักว่างานศิลปะนั้นคือมีเกณฑ์หรือมาตรฐานที่หลากหลาย
5. คุณค่าของศิลปะคือเพื่อส่งเสริมความเข้าใจในทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างลึก
 ซึ้ง(Eflane, A. D., Freedman, K., and Stuhr, P., 1996 : 68 – 74)

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวพบว่าแนวคิดเกี่ยวกับการสอนศิลปะในปัจจุบัน นอกจากจะ
 ให้ความสำคัญกับความรู้ในศาสตร์ทางด้านศิลปะเองแล้ว ยังให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในทาง

สังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลายอีกด้วย นอกจากนี้รูปแบบการเรียนรู้ก็เปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยเน้นการเรียนรู้ตามกฎเกณฑ์หรือมาตรฐาน แต่ในปัจจุบันรูปแบบการเรียนรู้เน้นลักษณะความเป็นปัจเจกมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการรายบุคคล

2.5 วิธีสอนศิลปวิจารณ์

อุบล ตูจินดา ได้เสนอรูปแบบวิธีการสอนศิลปะที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับความรู้ และเนื้อหาวิชาไว้ 8 วิธี ดังนี้

1. วิธีสอนศิลปะแบบบรรยาย หมายถึง การสอนที่มีผู้สอนเป็นศูนย์รวมความสนใจ พูดบอกเล่า หรืออธิบายเนื้อหาเรื่องราวของศิลปะให้ผู้เรียนฟัง โดยผู้สอนเป็นผู้เตรียมการศึกษาค้นคว้า ผู้เรียนเป็นฝ่ายมารับผลการศึกษาค้นคว้านั้น เป็นช่องทางเดียว คือ จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยมาก นอกจากนั่งฟัง จด และเตรียมตัวสอบ ในปัจจุบันวิธีนี้ได้รับการปรับปรุง โดยผู้สอนมีอุปกรณ์ประกอบการบรรยาย ได้แก่ สไลด์ แผ่นใส วิดีโอ เป็นต้น การสอนศิลปะแบบบรรยายเหมาะสมกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา และวิชาที่เหมาะสมกับวิธีนี้ได้แก่ วิชาทัศนศิลป์ วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ เป็นต้น

2. วิธีสอนศิลปะแบบสาธิต หมายถึง การสอนศิลปะที่ผู้สอนมีการสาธิตให้ผู้เรียนดู มีการอธิบายประกอบการซักถามว่าจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างไร เป็นการช่วยให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานที่ตนไม่เคยทำมาก่อนได้ เช่น สาธิตการร่างภาพ สาธิตการผสมสี เป็นต้น ผู้เรียนทดลองปฏิบัติตาม ซึ่งการสอนแบบสาธิตนี้เหมาะกับการสอนในทุกระดับ

3. วิธีสอนแบบอภิปราย หมายถึง การสอนศิลปะที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกการฟัง พูด แก้ปัญหา แสดงความคิดเห็นออกมาอย่างชัดเจน เป็นการส่งเสริมประสบการณ์ การสอนศิลปะแบบอภิปราย จึงไม่ใช่การเน้นที่ข้อคิดเห็น ข้อยุติเท่านั้น แต่คำนึงถึงกระบวนการทั้งหมดของการอภิปรายที่สังคมยอมรับ การสอนศิลปะแบบอภิปรายจึงเหมาะกับการสอนในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

4. วิธีสอนศิลปะแบบกำหนดงาน หมายถึง การสอนที่นำมาใช้กับผู้เรียนที่มีความสามารถ และทักษะพื้นฐานอย่างเพียงพอแล้ว จึงสมควรนำมาใช้กับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและอุดมศึกษา เพราะผู้เรียนมีทักษะในการใช้เครื่องมือและวัสดุต่างๆ มาแล้ว

5. วิธีสอนศิลปะแบบปฏิบัติการ หมายถึง การสอนที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติงานในห้องทดลอง หรือฝึกปฏิบัติในสถานที่จริง เช่น บริษัท โรงงาน วิธีการสอนศิลปะแบบปฏิบัติการเป็นการฝึกทักษะโดยตรง ทำให้ผู้เรียนได้เห็น เข้าใจ สัมผัส และปฏิบัติได้ ซึ่งเหมาะสมกับการสอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา

6. วิธีสอนศิลปะแบบแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม การแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม เป็นวิธีสอนที่นำมาใช้ได้กับการสอนทุกระดับและทุกกลุ่มวิชา จะได้ผลดีเป็นพิเศษกับนักเรียนคือ มีโอกาสเลือกทำกิจกรรมศิลปะตามที่ตนถนัดและสนใจ รู้จักการทำงานร่วมกัน สร้างนิสัยเชื่อเพื่อเชื่อแม่ ไม่เห็นแก่ตัว ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ มีโอกาสใช้สติปัญญาแก้ปัญหาต่างๆร่วมกัน เป็นต้น

7. วิธีสอนศิลปะแบบโครงการ หมายถึง การสอนที่ให้ผู้เรียนนำปัญหาตามสภาพความเป็นจริงในชีวิตประจำวันมาเป็นโครงการศิลปะ โดยผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันคัดเลือกโครงการที่จะทำ ผู้เรียนเป็นผู้วางโครงการและทำกิจกรรมด้วยตนเอง วิธีการสอนศิลปะแบบโครงการเหมาะกับระดับชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา

8. วิธีสอนศิลปะโดยการศึกษานอกสถานที่ หมายถึง การสอนที่ผู้สอนนำผู้เรียนไปนอกโรงเรียน เพื่อศึกษาศิลปะในสถานที่ต่างๆ เรียกว่า ทัดตนศึกษานอกสถานที่ (Field Trip) นับว่าเป็นการสอนที่มีคุณค่ามากอย่างหนึ่งในการเรียนศิลปะเพราะเป็นการได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน(อุบล ตูจินดา, 2532 : 66-123)

นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร (2525) ได้เสนอ วิธีการสอนศิลปะที่ผู้สอนควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะของบทเรียน ผู้เรียน และสภาพแวดล้อมต่างๆ ประกอบกันไว้ 4 วิธี ดังนี้

1. วิธีสอนแบบแสดงให้ดูเป็นขั้นตอน (Directed Teaching) เป็นวิธีสอนที่ผู้สอนสาธิตการทำงานให้ผู้เรียนดูทีละขั้นตอน แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม ซึ่งในบางครั้งผู้สอนอาจสาธิตให้จบทุกขั้นตอนก่อนก็ได้ การสอนวิธีนี้เหมาะสำหรับงานศิลปะที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงวิธีและขั้นตอนการทำงาน เพื่อที่จะให้ผู้เรียนสามารถนำหลักหรือขั้นตอนนั้นไปเป็นแนวทางในการแสดงออก หรือคิดผสมผสานวิธีต่างๆ เข้าด้วยกันจนเกิดเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่ขึ้นมาได้ ข้อควรคำนึงสำหรับวิธีสอนแบบนี้ คือ ผู้สอนควรแนะนำแนวทางหรือขั้นตอนการทำงานเท่านั้น เพราะถ้าผู้สอน

เป็นผู้ควบคุมกระบวนการแสดงออกของผู้เรียน จะทำให้งานศิลปะมีคุณค่าเป็นเพียงงานประดิษฐ์หรืองานช่างเท่านั้น

2. วิธีสอนแบบให้ทำงานอิสระ (Free Expression) เป็นวิธีสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตัดสินใจทำงานตามความพอใจของตนเอง ซึ่งอาจเป็นไปได้ 4 แบบ คือ แบบที่ 1 ผู้สอนให้ผู้เรียนเลือกสื่อที่จะใช้ในการแสดงออกทางศิลปะได้โดยอิสระ และทำงานในลักษณะใดๆ ก็ได้ตามใจนักเรียน เป็นการให้อิสระอย่างเต็มที่ แบบที่ 2 ผู้สอนกำหนดสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วให้ผู้เรียนใช้สื่อ นั้นแสดงความรู้สึกนึกคิดเป็นงานศิลปะได้เองโดยเฉพาะ แบบที่ 3 ผู้สอนกำหนดสื่อให้เช่นเดียวกับแบบที่ 2 และกำหนดหัวข้อที่จะให้ผู้เรียนแสดงออกทางศิลปะไว้ด้วย แบบที่ 4 ผู้สอนกำหนดสื่อแล้วกำหนดหัวข้อให้เช่นเดียวกับแบบที่ 3 แต่หัวข้อที่ครูกำหนดนั้นแคบและเจาะจงมากกว่า แบบนี้เป็นแบบที่ให้อิสระแก่ผู้เรียนน้อยที่สุด

3. วิธีสอนแบบสัมพันธ์กับวิชา (Corelate Teaching) เป็นการสอนศิลปะให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น โดยผู้สอนต้องสำรวจว่า นอกเหนือจากวิชาศิลปะแล้ว ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง แล้วพยายามกำหนดแนวทางการสอนให้สัมพันธ์หรือกลมกลืนกับวิธีอื่นๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้หลายๆ อย่าง ในขณะเดียวกันความสามารถในการเลือกเนื้อหา เรื่องราวที่น่าสนใจของผู้สอนจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงออกในการทำงานศิลปะได้อย่างดี

4. วิธีสอนแบบเป็นแกนกลาง (Core Teaching) เป็นการสอนที่ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกำหนดปัญหาไว้เป็นแกนกลาง แล้วใช้ความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา นั้น เป็นวิธีสอนแบบธรรมชาติ เน้นการทำงานเป็นกลุ่ม สอนให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาปัญหารอบๆ ตัว และสามารถหาวิธีแก้ปัญหาได้ (นิรมล ตีรณสาร สวัสดิบุตร, 2525 : 109-125)

และเกษร ธิตะจาวีได้กล่าวถึงการสอนศิลปะในระดับอุดมศึกษาว่าวิธีสอนมีหลายวิธีควรเลือกใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะวิชาที่สอน พร้อมทั้งเสนอแนะวิธีสอนไว้ 6 วิธี ดังนี้

1. วิธีสอนแบบแก้ปัญหา (Problem Solving) เป็นวิธีที่ผู้สอนจะต้องสอนให้ผู้เรียนรู้หลักการแก้ปัญหา ซึ่งจะต้องคิดค้นหาคำตอบด้วยตัวเอง หรือแก้ปัญหาเป็นกลุ่มก็จะต้องระดมความคิด หาคำตอบให้ได้หลายวิธีและเลือกวิธีที่ดีที่สุด ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายๆ กับการสอนแบบสัมมนา การสอนแบบกรณีศึกษา การสอนแบบโครงการ การสอนแบบสืบสวน การสอนแบบวิจัย เป็นต้น การสอนแบบแก้ปัญหาครูจะต้องตั้งโจทย์ปัญหาขึ้นให้ผู้เรียนคิดแล้วตอบ ควรมีการควบคุมเวลา

และชี้แนะเมื่อจำเป็นแต่จะต้องกระตุ้นให้คิดด้วยตัวเองมากที่สุด การแก้ปัญหาจะช่วยให้ผู้เรียนต้องระดมใช้ความคิดเพื่อหาหนทางแก้ปัญหา และเมื่อทำได้สำเร็จก็จะทำให้เกิดความภูมิใจ และถ้าทำอยู่เสมอจะทำให้พัฒนาความคิด พัฒนาศติปัญญา และมีความคิดสร้างสรรค์ เมื่อพบอุปสรรคใดๆก็จะหาทางแก้ไขได้ กลายเป็นคนมีเหตุผล รอบคอบและมีสติในการทำงาน

2. การสอนแบบสืบสอบ (Inquiry Teaching) เป็นการสอนที่ครูจะต้องทำให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหา และค้นพบด้วยตัวเอง การสอนแบบนี้มีความคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับประเภททฤษฎีการค้นคว้าสืบสอบ หรือฝึกการค้นคว้าหรือสอนให้ค้นคว้า การสอนแบบนี้มีมานานตั้งแต่สมัยเริ่มต้นของกรีกหรือทฤษฎีของกรีก(Socratic Method)จัดเป็นการสอนที่สำคัญในการค้นหาอย่างใช้เหตุผล และมีการอภิปรายในขบวนการสอน จุดมุ่งหมายของการสอนแบบสืบสอบโดยส่วนรวมแล้วก็คือการช่วยให้นักเรียนรู้จักใช้คำถาม คำตอบ หรือหาวิธีแก้ข้อสงสัย จนเป็นที่พอใจ และสร้างทฤษฎีขึ้นด้วยความคิดของตัวเอง

3. การสอนแบบให้ความร่วมมือ(Cooperative Teaching) เป็นการสอนให้ทำงานเป็นกลุ่มเพื่อผู้เรียนจะได้ช่วยกันทำงาน ช่วยกันคิด ช่วยกันแก้ปัญหา การสอนแบบให้ความร่วมมือจะช่วยให้ให้นักเรียนพบความแตกต่างในทักษะการทำงานของเพื่อนๆในกลุ่ม ทำให้รับรู้การทำงานที่หลากหลายจากสมาชิกในกลุ่ม มีประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น เกิดความกระตือรือร้นและพากเพียรในการทำงาน นักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดและความสามารถให้กับกลุ่มสมาชิก ให้ความสัมพันธ์ในกลุ่มดีขึ้น และทำให้มีความคิดสร้างสรรค์

4. วิธีสอนด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง(Self Directed Learning) เป็นการสอนที่ครูกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ด้วยการเรียนรู้จากสื่อที่เป็นตำรา ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือแผนภูมิก็ตาม ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์จากสิ่งที่พบเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถนำความรู้ที่ได้นั้นไปประยุกต์ใช้หรือเป็นแนวทางในการทำงานของตนเอง เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูอาจเป็นผู้ชี้แนะ การเรียนรู้ด้วยตนเองจะเป็นวิธีใดก็ตามผู้เรียนจะจดจำได้แม่นยำ ไม่มีวันลืม และเป็นคนที่มีความคิดกว้าง มีความคิดสร้างสรรค์

5. วิธีสอนแบบวิจัย คือการตั้งประเด็น กระหู่(Solution) ขึ้น เพื่อให้ไปค้นหาคำตอบ การสอนแบบวิจัยผู้เรียนจะต้องลงมือปฏิบัติเองโดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะ ซึ่งคล้ายๆการสอนแบบค้นคว้า แต่การสอนแบบค้นคว้าจะไม่มีขบวนการหรือขั้นตอน เหมือนการวิจัย การค้นคว้าจะได้คำตอบระดับหนึ่งของสิ่งที่เราต้องการรู้ แต่การสอนแบบวิจัยจะมีระเบียบและหลักการ เช่นจะต้องมี

ประชากร มีเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากประชากร นำมาหาค่าทางสถิติ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลของผลที่ได้

6. วิธีสอนแบบ Discipline Based Art Education (DBAE) เป็นการสอนที่อยู่ในกรอบที่ครูกำหนดไว้ คือ สอนให้ผู้เรียนปฏิบัติตามครู ซึ่งได้แก่วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์(Art History) ศิลปวิจารณ์(Art Criticism)สุนทรียศาสตร์(Esthetic) และศิลปะทักษะ(Art Skill) เห็นได้ว่าทุกวิชาต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ เช่นประวัติศาสตร์ศิลป์ก็สอนให้ท่องจำ ศิลปวิจารณ์ก็ต้องวิจารณ์ตามผลงานที่แสดงออกและวิจารณ์ตามหลักการ สุนทรียศาสตร์ก็ว่าตามหลักการของความงาม ศิลปะทักษะก็เป็นการฝึกการทำงานที่ซ้ำๆกันจนเกิดความชำนาญ

7. วิธีสอนแบบสัมมนา(Seminar) เป็นการสอนเพื่อระดมความคิดจากสมาชิก เพื่อให้ได้ข้อมูลทุกเรื่องที่ต้องการจะรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนความคิด ความรู้ ให้ข้อมูลและแสดงทัศนคติของแต่ละคนตามที่ได้ศึกษามา เพื่อใช้เป็นแนวทางหรือเป็นข้อมูลในการที่จะศึกษาต่อไป หรือใช้เป็นแนวทางในการหาข้อสรุปในเรื่องที่แสดงความคิดเห็นออกมา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ดังนั้นการสัมมนาจึงนิยมใช้กันในกลุ่มนักการศึกษา เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา คณะกรรมการบริหาร กลุ่มครูอาจารย์ และกลุ่มอาชีพต่างๆ(เกษร ธิตะจारी, มปป : 57-64)

นอกจากจะมีผู้กล่าวถึงการสอนศิลปะโดยทั่วไปแล้ว ยังมีผู้ที่กล่าวถึงวิธีสอนที่เหมาะสมสำหรับ นำมาใช้ในการสอนวิชาศิลปวิจารณ์ไว้อีกด้วย ดังนี้

ถนอม ชากัดดีได้กล่าวถึงวิธีสอนที่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้ในการสอนศิลปวิจารณ์ไว้ว่า วิธีสอนที่เหมาะสมสำหรับการนำมาใช้ในการเรียนการสอนวิชาศิลปวิจารณ์ได้แก่ วิธีสอนแบบอภิปราย สัมมนา และฝึกปฏิบัติโดยการเขียนซึ่งเขาให้เหตุผลว่าวิธีสอนดังกล่าวเหมาะสำหรับผู้เรียนยุคนี้ที่มีการอ่านน้อย การเขียนก็น้อย(สัมภาษณ์ ถนอม ชากัดดี, อาจารย์พิเศษคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 16 มีนาคม 2545)

พีระพงษ์ กุลพิศาล ให้สัมภาษณ์ถึงวิธีสอนที่เหมาะสมสำหรับจะนำมาใช้ในการสอนศิลปวิจารณ์ว่า คือวิธีสอนแบบสัมมนาหรืออภิปรายจะได้ผลดีที่สุด เพราะเป็นการให้ความรู้ไปพร้อมๆกับการฝึกปฏิบัติไปด้วยในตัว(สัมภาษณ์พีระพงษ์ กุลพิศาล, อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 11 มีนาคม 2545)

ดำรง วงศ์อุปราช กล่าวไว้ว่าวิธีที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้สอนในรายวิชาศิลปะวิจารณ์นั้นคือ วิธีสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ กำหนดกิจกรรมและนำเสนอ (สัมภาษณ์ดำรง วงศ์อุปราช, ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะทัศนศิลป์, 28 มีนาคม 2545)

จากข้อมูลข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า วิธีการสอนศิลปะจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะคือวิธีสอนที่เน้นครูเป็นศูนย์กลางซึ่งเป็นการสอนบทบาทหลักอยู่ที่ครูผู้สอน เช่นการสอนแบบบรรยาย กับวิธีสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเช่นการสอนแบบอภิปราย การสอนแบบเป็นแกนกลาง เป็นต้น ซึ่งการสอนแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมีความเหมาะสมสำหรับการนำมาใช้กับการเรียนการสอนวิชาศิลปะวิจารณ์เป็นอย่างยิ่ง รวมถึงมีความเหมาะสมสำหรับการนำมาใช้สอนกับทุกวิชาทางด้านศิลปะในระดับอุดมศึกษาด้วย เพราะการสอนในระดับอุดมศึกษาไม่ว่าจะเป็นสายไหนก็ตาม ครูควรเป็นเพียงผู้ชี้แนะ และให้ความช่วยเหลือเมื่อผู้เรียนต้องการ หรือกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด เพราะการค้นพบด้วยตนเองจะทำให้เข้าใจและจดจำไปนาน(เกษร ธิตะจารี, มปป : 57)

3. แนวคิดและทฤษฎีทางด้านศิลปะวิจารณ์

ในการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะวิจารณ์นั้นนอกเหนือจากหลักสูตร ซึ่งเป็นตัวกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมของแต่ละสถาบันการศึกษาแล้ว องค์ประกอบที่มีความสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ หลักและทฤษฎีที่ใช้ในการสอน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามหลักสูตรและปรัชญาทางการสอนของแต่ละสถาบัน ทฤษฎีและแนวการสอนศิลปะวิจารณ์นั้นมีผู้เสนอไว้มากมายโดยนักวิจารณ์บางท่านจะเสนอเกณฑ์ซึ่งใช้ในการพิจารณาคูณค่างานศิลปะหรือบางท่านก็เรียกว่าทฤษฎีของศิลปะซึ่งหมายถึงแนวคิดที่ศิลปินนำมาใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยศิลปินพยายามสอดใส่แนวคิดลงในผลงานของเขา เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณค่าของการแสดงออก

เกณฑ์หรือทฤษฎีนี้จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้ด้านสุนทรียภาพและศิลปะวิจารณ์ โดยเฉพาะโดยการตั้งสมมติฐานจากการเห็นผลงานนั้นว่าผลงานศิลปะชิ้นนั้นสามารถจัดอยู่ในทฤษฎีหรือเกณฑ์ศิลปะใดแล้วจึงนำไปใช้ประเมินหรือตัดสิน(ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2538 : 61)

นอกจากเกณฑ์ในการวิจารณ์ผลงานทัศนศิลป์แล้ว บางท่านยังได้เสนอขั้นตอนในการวิจารณ์ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการวิจารณ์ผลงานศิลปะเพราะจะทำให้การวิจารณ์มีขั้นตอนที่ชัดเจน แนนอนและง่ายแก่การตรวจสอบ ซึ่งทั้งเกณฑ์ในการพิจารณาคูณค่าและขั้นตอนในการวิจารณ์ที่มีผู้เสนอไว้มีดังนี้

อารี สุทธิพันธุ์ ได้เสนอแนวทางในการวิจารณ์ผลงานศิลปะโดยเน้นที่ตัวของผู้วิจารณ์ว่า ผู้วิจารณ์มีทัศนคติในการวิจารณ์แนวไหน เช่น

1. ผู้วิจารณ์ยึดมั่นในหลักเกณฑ์ทางศิลปะโดยตรง
2. ผู้วิจารณ์ยึดมั่นในการแสดงออกของศิลปินแต่ละบุคคล
3. ผู้วิจารณ์ยึดมั่นในทัศนคติทุกด้าน(อารี สุทธิพันธุ์, 2534 : 71)

ชูศักดิ์ เพรสคอตท์ ได้จำแนกทฤษฎีทางศิลปะและการประเมินค่าโดยอาศัยตามจุดมุ่งหมายของผู้สร้างงานไว้ดังนี้

1. ทฤษฎี Mimetic

โครงสร้าง ความหมายของศิลปะตามทฤษฎีนี้หมายถึง “การเลียนแบบธรรมชาติ หรือสิ่งที่กำหนดให้ แบ่งได้ 2 ประเภทคือ

- 1.1 การเลียนแบบธรรมชาติหรือสิ่งที่มีตัวตนอยู่จริง การเลียนแบบเช่นว่านี้หมายถึง การมุ่งให้เกิดความเหมือนจริงจริงตามที่สายตามองเห็น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเปรียบเทียบได้กับการเขียนภาพเหมือนทั่วไป
- 1.2 การเลียนแบบในเชิงอุดมคติหรือสิ่งที่กำหนดให้ เป็นที่ทราบกันดีในสังคมไทยแต่ละสังคมต่างมี “ความจริง” หรือ “ความเหมือนจริง” ในเชิงอุดมคติที่ไม่มีตัวตนกันแทบทั้งนั้น ยกตัวอย่างเช่นในสังคมไทยเรา เราก็มียุค “รูปแบบ” อยู่มากมายที่เราเชื่อว่าใครสร้างหรือรูปร่างของสิ่งเหล่านี้มีลักษณะอย่างไรที่เราไม่เคยเห็น “ตัวจริง” ของสิ่งเหล่านี้กันมาเลย แต่เมื่อเราสร้างงานเช่นว่านี้ขึ้นมาแล้วเราก็สามารถระบุหรือบอกได้ว่างานศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นตามาตามทฤษฎีดังกล่าวนี้มีความ “เหมือนจริง” หรือไม่ ตัวอย่างงานในเชิงอุดมคติที่เห็นได้ชัดๆ ก็เช่น การเขียน บันรูปยักษ์ รูปเทวดา รูปครุฑ รูปกษัตริย์ หรือเขียนลายไทย เป็นต้น

การประเมินคุณค่า ในการวิจารณ์หรือประเมินคุณค่าของศิลปะกรรมที่จัดอยู่ในทฤษฎี Mimetic นี้เราสามารถประเมินได้ค่อนข้างง่ายเพราะเรามุ่งดูที่ประเด็น “ความเหมือนจริง” เพียงอย่างเดียวจึงทำได้เหมือนหุ่นที่กำหนดให้หรือของจริงมากเท่าไรก็ถือได้ว่ามีคุณค่ามากเท่านั้น

2. ทฤษฎี Pragmatic

โครงสร้างการสร้างสรรคงานศิลปะตามทฤษฎี Pragmatic นี้ สร้างขึ้นโดยอาศัยแนวความคิดที่ว่า “ศิลปะคือเครื่องมือของศิลปินใช้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวผู้ชม” ความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมานี้ อาจหมายถึงการรื้อให้เกิดอารมณ์ การกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากที่มีอยู่เดิม ในการสร้างงานศิลปะตามทฤษฎี

Pragmatic นี้โดยทั่วไปแล้วผู้สร้างจะมีเป้าหมายที่กำหนดไว้แล้วอย่างแน่นอนอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของตัวเองว่าต้องการให้ผู้ชมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดหรือความเชื่ออย่างไร

การประเมินคุณค่า ในการประเมินคุณค่าศิลปะที่สร้างขึ้นตามทฤษฎี Pragmatic นั้น ผู้ประเมินหรือผู้วิจารณ์จะต้องทำความเข้าใจก่อนว่าจุดมุ่งหมายของผู้สร้างที่ตั้งไว้นั้นมีว่าอย่างไร เพราะจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการแสดงออกตามแนวทางนี้คือการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้ชมซึ่งเป็นผลลัพธ์จากการได้ชมงานที่ได้รับการนำเสนอต่อผู้ชม

3. ทฤษฎี Expressive

ทฤษฎี Expressive มีความหมายถึงสิ่งที่ศิลปินถ่ายทอดออกมาโดยยึดถืออารมณ์หรือจินตนาการของตนเองเป็นหลัก ผู้สร้างงานศิลปะจะต้องแสดงต่อซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองอย่างอิสระโดยไม่ยึดเหนี่ยวกับทฤษฎีศิลปะใดๆ การแสดงออกจะต้องมีความเป็นเอกลักษณ์ในตัวเอง สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือผู้สร้างงานศิลปะจะต้องทำงานโดยตั้งอยู่บนอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวเองเป็นหลักมากกว่าที่จะคำนึงถึงอารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่มาชมงานของตน

การประเมินคุณค่า ถ้ามองอย่างกว้างๆ ก็คือในการประเมินคุณค่าของงานศิลปะประเภทนี้ เราจะต้องวิเคราะห์ดูว่าศิลปินได้แสดงออกโดยใช้ลักษณะเฉพาะของตน ตลอดทั้งได้สอดแทรกอารมณ์และความรู้สึกของตนให้ปรากฏออกมาอย่างตรงไปตรงมาเพียงใด

4. ทฤษฎี Objective

โครงสร้างศิลปะคือสิ่งที่มีความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง งานศิลปะแต่ละชิ้นจะต้องมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยหลายๆ อย่างมารวมกันจนเกิดความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง ถ้าขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปหรือถ้ามีองค์ประกอบย่อยส่วนใดที่ขาดความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง นั่นก็ย่อมหมายความว่าความสมบูรณ์แบบ และคุณค่าโดยส่วนรวมของงานศิลปะ ชิ้นดังกล่าว นั้นมีคุณค่าลดน้อยลงไปด้วย

การประเมินคุณค่า ผู้ที่จะชื่นชมงาน ประเมินหรือวิจารณ์งานศิลปะประเภท Objective จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีศิลปะและองค์ประกอบร่วมต่างๆ อย่างแตกฉานพอสมควร จึงจะสามารถระบุได้ว่างานศิลปะชิ้นนั้นมีคุณค่าและความสมบูรณ์แบบมากน้อยเพียงใด สำหรับแนวทางในการประเมินคุณค่านั้น อาจพอสรุปได้ว่าผู้ประเมินจะต้องหาข้อตกลงและระบุลงไปให้ได้เสียก่อนว่างานศิลปะที่เราต้องการประเมินนั้นมีองค์ประกอบย่อยอย่างไรบ้างเมื่อได้แนวทางดังกล่าวแล้วจึงพิจารณาต่อไปว่า องค์ประกอบย่อยๆ แต่ละอย่างมีทั้งความสมบูรณ์ในตัวของมันเองเพียงใด หากงาน Objective เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบร่วมอื่นๆ เราจำเป็นจะต้องนำองค์ประกอบเหล่านั้นมาร่วมในการวิเคราะห์(ชูศักดิ์ เพรสคอตท์, 2527 :11-15)

สน สีมাত্রัง ได้กล่าวถึงการประเมินคุณค่าทางศิลปะจะกล่าวถึงเรื่องประเด็นที่ต้องพิจารณามีดังนี้

1. พิจารณาความชัดเจนในความคิดทางศิลปะกับการแสดงออก

ถ้าความคิดทางศิลปะและการแสดงออกมีความสอดคล้องกันถือว่าเป็นความชัดเจนการพิจารณาจากผลงานศิลปะเพียงชิ้นเดียว หรือพิจารณาย้อนไปถึงผลงานอื่นๆที่ทำมาเพื่อค้นหาภาพรวมทั้งหมด

2. พิจารณาความเป็นต้นแบบ

ความเป็นต้นแบบเป็นความคิดริเริ่มที่พัฒนาจนปรากฏเด่นชัดมากขึ้น สามารถทราบได้ว่าเป็นงานศิลปะของศิลปินผู้ใดโดยไม่ต้องดูลายเซ็นในงานศิลปะนั้น ความเป็นต้นแบบนี้หมายรวมทั้งความคิดทางศิลปะและการแสดงออก

3. พิจารณาถึงความเป็นไปได้ในอนาคต

ปรกติแล้วศิลปินหนุ่มๆ ที่เพิ่งเริ่มต้นทำงานศิลปะมักจะมีความคิดริเริ่มใหม่ในงานศิลปะเสมอแต่เนื่องจากระยะเวลาการทำงานอย่างน้อย ความชัดเจนในทางความคิดทางศิลปะและการแสดงออกย่อมมีน้อยเป็นธรรมดาการประเมินคุณค่าศิลปะควรคำนึงถึงข้อจำกัดนี้ และพยายามให้ความยุติธรรม ตลอดจนกำลังใจด้วยวิธีการประเมินคุณค่าศิลปะแบบหวังผลที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคตไว้ด้วย(สน สีมাত্রัง, 2527 : 131)

เกษร ธิตะจาร์ได้กล่าวถึงแนวทางในการวิจารณ์ศิลปะดังนี้

1. วิจารณ์การแสดงออกทางด้านคุณค่าเนื้อหาสาระ(Content Value)
2. วิจารณ์คุณค่าทางรูปแบบ(Style Value)
3. วิจารณ์ทางด้านความงามหรือสุนทรีย์(Aesthetic Value)
4. วิจารณ์คุณค่าทางการสร้างสรรค์ (Creative Value) (เกษร ธิตะจาร์, มปป :220-232)

สงวน รอดบุญ กล่าวถึงแนวทางในการศึกษาภูเขนซ์ของความงามในศิลปะและธรรมชาติ ให้บังเกิดความเข้าใจในศาสตร์ของความงามและศิลป์ ซึ่งมีแนวทางที่สำคัญอยู่ 2 ประการคือ

1. ความงามที่ปรากฏอยู่ในรูปทรงภายนอกของวัตถุ เรียกว่า"วัตถุวิสัย" หรือ"ภาวะวิสัย(Objective)"เช่นในกิจกรรมหรือประติมากรรมที่แสดงรูปร่างหรือภาพ(figurative) เป็นการแสดงออกแบบธรรมดาทั่วไป เป็นความงามภายนอกที่ปรากฏแก่สายตาของเราสามารถเข้าใจได้ง่ายไม่ต้องใช้ความคิด

2. ความงามที่รู้สึกขึ้นในจิตใจของศิลปิน หรือผู้ดู ผู้ฟัง เรียกว่า “จิตวิสัย “ หรือ”อัตวิสัย (Subjective) เช่นจิตกรรมหรือประติมากรรมที่ไม่แสดงรูปร่างของวัตถุ(non-figurative) เป็นความรู้สึกเฉพาะตน (individual expression) ของศิลปินหรือผู้ดูผู้ชมเองเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก ต้องใช้ความคิด(สงวน รอดบุญ, 2524 : 61)

ศิลปิน พีระศรี ได้กล่าวถึงหลักในการวิจารณ์ศิลปกรรม ว่ามีดังต่อไปนี้

1. มโนภาพ(Conception) คือความคิดเห็นที่สร้างศิลปะกรรมขึ้นนั้นมีมโนภาพที่สูงคู่ควรกับศิลปะที่สูงหรือไม่
2. ความรู้สึกสะท้อนใจ ศิลปกรรมที่แท้จริงก็คือ ที่มีใจเพราะดูงามตา แต่เป็นเพราะมีอำนาจอันแรงกล้าแก่ความรู้สึกทางจิตใจของเราอย่างถาวร เพราะฉะนั้นเราอาจจะถือคุณสมบัติทางศิลปะของการประจักษ์แห่งศิลปะอยู่ที่ความรู้สึกสะท้อนใจซึ่งเราได้รับจากสิ่งนั้น
3. การแสดงออก การแสดงออกทางศิลปะเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะเข้าใจไว้ ถ้าเราต้องการจะวิจารณ์ศิลปกรรมให้ถ่องแท้
4. การแสดงออกแห่งรูปศิลปะของศิลปกรรมเป็นสิ่งที่สูงและสุขุมยิ่งกว่าการแสดงออกที่เหมือนของจริง เพราะเป็นการแสดงความคิดเห็นซึ่งเกิดจากความเพ่งของศิลปินให้ประจักษ์ออกมาเป็นศิลปะ
5. องค์ประกอบ ในการวิจารณ์ศิลปกรรมเราควรจะต้องศึกษาดูว่าองค์ประกอบศิลปกรรมนั้นประสานกันหรือไม่
6. ท่วงทีที่แสดงออกทั่วไปและเฉพาะตน(General Style and Personal Style) ทำที่ที่แสดงออกของศิลปินแต่ละคนจะเป็นที่ดึงดูดใจได้มากน้อยก็แล้วแต่ความสามารถทางศิลปะของผู้ นั้น
7. เทคนิค คำนี้หมายถึงความสามารถและวิธีทำทางวิชาชีพของศิลปินคนหนึ่งคนใดโดยเฉพาะเทคนิคเป็นสิ่งช่วยให้ศิลปกรรมซึ่งความสมบูรณ์ แต่อย่าเพ่งคิดว่าล้าพั้งมีความสมบูรณ์ทางเทคนิค เป็นความสมบูรณ์ของงานศิลปะทั้งหมดก็หาไม่(ศิลปิน พีระศรี, 2527 : 76-80)

สมโภชน์ ทองแดง ได้กล่าวถึงแนวทางในการวิเคราะห์ เพื่อวิจารณ์ และตัดสินคุณค่าทางศิลปะแบบต่างๆ(Kinds of Art Critical Judgement)สามารถแบ่งออกเป็น 3 แนวทางคือ

1. แนวนิยมความจริง(Imitationalism)
เป็นแนวทางการวิจารณ์โดยให้ความสำคัญของความเหมือนจริงหรือความสามารถในการเลียนแบบธรรมชาติได้ใกล้เคียงมากน้อยแค่ไหน
2. แนวนิยมรูปแบบหรือรูปแบบนิยม(Formalism)

การวิจารณ์รูปแบบ(Formal Criticism) เป็นการวิจารณ์คุณค่าของงานศิลปะที่การจัดรูปแบบ(Formal Organization) หมายถึง การประสานกันขององค์ประกอบพื้นฐานต่างๆ ที่ปรากฏในผลงาน นักวิจารณ์กลุ่มแนวรูปแบบนิยมจะมุ่งเน้นการหาคุณค่าของผลงานศิลปะจากความหมาย เรื่องราววัตถุประสงค์ และรูปแบบของการจัดองค์ประกอบหรือการนำหลักการทางศิลปะ(Principles of Art) มาจัดทัศนธาตุหรือมูลฐานทางศิลปะ(Visual Elements)ให้เกิดคุณค่าความหมายได้อย่างไร

แนวทางการวิจารณ์รูปแบบนิยม

รายละเอียดของการวิจารณ์แนวนิยมรูปแบบจะประกอบไปด้วย

2.1 ความรู้สึกที่มีต่อตัวผลงาน

2.2 ความรู้สึกในคุณค่าของการออกแบบ และการสร้างสรรค์ และเทคนิควิธีการสร้าง

2.3 การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ที่สร้างความพึงพอใจ หรือกระตุ้นความรู้สึกต่าง

3. แนวนิยมอารมณ์ความรู้สึก(Emotionalism)

คุณค่าของการวิจารณ์ประเภทนี้อยู่ที่ความคิดและความรู้สึกต่อคุณค่าการแสดงออกอารมณ์อันเข้มข้นในผลงานของศิลปะนั้นๆ การวิจารณ์แบบความรู้สึกนิยม จะไม่พุ่งความสนใจความสามารถในการถ่ายทอดความเหมือนหรือทักษะฝีมือ และการจัดองค์ประกอบในผลงานศิลปะเท่าใดนัก แต่จะสนใจอารมณ์ความรู้สึกที่ภาพสะท้อนออกมาสู่ภายนอก นักวิจารณ์จะค้นหาให้ความสนใจต่ออารมณ์ภาพเป็นสำคัญว่า ศิลปินต้องการแสดงออกหรือถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนผ่านสื่อ คือ ผลงานศิลปะนั้นๆ ออกมาอย่างไรบ้าง

นอกจากเกณฑ์ในการพิจารณาคุณค่าผลงานศิลปะแล้ว สมโภชน์ยังได้นำเสนอขั้นตอนและหลักการในการพิจารณาผลงานศิลปะแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนประกอบด้วย 1. ขั้นพรรณนา 2. ขั้นวิเคราะห์ 3. ขั้นตีความ 4. ขั้นตัดสินประเมินคุณค่า โดยแต่ละขั้นมีรายละเอียดดังนี้

1. ขั้นพรรณนา (Description)

ขั้นตอนนี้คือการพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏในผลงาน ที่เราค้นพบทั้งหมดด้วยประสาทสัมผัสของเราในทันทีทันใด เป็นการพิจารณารูปแบบโดยรวมและสิ่งที่ปรากฏทั้งหมดในผลงานศิลปะ ได้แก่

- ประเภทของผลงาน พิจารณาว่าเป็นผลงานประเภทใด เช่นจิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ นาฏศิลป์ และฯลฯ

- ลักษณะโดยรวมของผลงาน เป็นแบบเหมือนจริงตามธรรมชาติ ดัดแปลงจากธรรมชาติ เป็นแบบนามธรรมหรือกึ่งยามธรรม เป็นงานลอกเลียนแบบธรรมชาติ หรือสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ทั้งหมด
- มีลักษณะแสดงชนชาติ และวัฒนธรรม เช่นเป็นแบบไทยประเพณี ญี่ปุ่น ศิลปะของขอม เขมร ฯลฯ
- แสดงถึงยุคสมัย ทวาราวดี ลพบุรี สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ หรือแสดงลักษณะของลัทธิศิลปะต่างๆ เช่น Impressionism, Cubism, Surrealism ฯลฯ
- สิ่งที่ปรากฏในผลงานมีอะไรบ้าง และมีลักษณะอย่างไร

ทั้งหมดนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดที่ปรากฏในผลงานที่เราสามารถรับสัมผัสและทำความเข้าใจได้ด้วยความสามารถในการมองของเรา

2. ชั้นวิเคราะห์รูป (Analysis)

ชั้นตอนนี้จะกล่าวถึงสิ่งที่ทำให้เกิดรูปหรือลักษณะต่างๆ ที่เรากล่าวไว้ในขั้นตอนพรรณนาซึ่งแท้จริงแล้ว ชั้นตอนนี้คือ การกล่าวถึงการใช้ทัศนธาตุทางศิลปะ (Visual Element) สิ่งต่างๆที่มีอยู่ในผลงานศิลปะ ล้วนแล้วแต่สร้างขึ้นด้วยการประกอบกันหรือผสมผสานกันของทัศนธาตุต่างๆให้เกิดเป็นรูปร่างรูปทรงในลักษณะต่างๆ ที่สื่อความหมายได้ ดังนั้นรายละเอียดของการพิจารณาจึงประกอบด้วย

- เส้น (Line) วิเคราะห์ถึงลักษณะของเส้นที่ปรากฏในผลงานว่ามีลักษณะอย่างไร มีกี่แบบ กี่ชนิด และมันอยู่อย่างไรในผลงานศิลปะนั้นๆ
- สี (Colour) ลักษณะของการใช้สีเป็นอย่างไร สีวรรณะร้อน เย็น สดใส หม่นหมอง รุนแรง กลมกลืน ตัดกัน สีที่ใช้เป็นสีอะไร สีน้ำ สีน้ำมัน สีฝุ่น หรือผสมกันหลายชนิด
- น้ำหนักหรือค่าน้ำหนัก (Tone or Value) น้ำหนัก หรือ ความมืดและความสว่างในภาพเป็นอย่างไร นุ่มนวล ตัดกัน อ่อน เข้ม ไล่ระดับความอ่อนแก่ และพิจารณาว่าน้ำหนักในภาพศิลปะสร้างขึ้นโดยใช้หลักการและทัศนธาตุทางศิลปะอย่างไรบ้าง
- พื้นผิว(Texture, Surface)
เป็นมันวาว ลื่น ขรุขระ หยาบ ละเอียด ด้าน เรียบ มีลวดลาย เป็นพื้นผิวจริงของวัสดุธรรมชาติ พื้นผิวสร้างขึ้นเลียนแบบธรรมชาติ หรือเป็นพื้นผิวที่สร้างขึ้นใหม่ จากเทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์
- รูปร่าง,รูปทรง(Shape,Form)
เป็นรูปร่าง รูปทรง 2 มิติ 3 มิติ เป็นมิติจริงหรือมิติลวง เป็นรูปร่างรูปทรงอย่างไร รูปร่างรูปทรงธรรมชาติ เรขาคณิต อิสระ รูปทรงเปิด รูปทรงปิด
- การจัดองค์ประกอบ (Composition)

.ใช้หลักการทัศนศิลป์ (Principles of Art) อย่างไร ใช้หลักความสมดุล(Balance) ความกลมกลืน(Hamony) เรียบง่าย(Symplicity)หรือความขัดแย้ง(Contrast) สืบสนยุ่งเหยิง หลากหลาย (Complexity or Variety) ใช้จังหวะ บรรยากาศ สัดส่วน การซ้ำ ฯลฯ

- เทคนิค (Technique)

ใช้การวาดระบาย ฟัน ปะ เปะ ตัด ทา ตีด สะบัด การพิมพ์ การปั้น การหล่อ การแกะ การปั๊ม ด้วยวัสดุ ผูก มัด เทคนิคเฉพาะเป็นพิเศษ หรือเทคนิคผสม หรือเป็นเทคนิคใหม่ที่คิดทำขึ้นเป็นแบบเฉพาะตัว

3. ชั้นตีความ (Interpretation)

สิ่งที่เราเห็นทั้งหมดในผลงานศิลปะชิ้นหนึ่ง ซึ่งเราได้กล่าวแล้วในชั้นการพรรณนาและวิเคราะห์รูปแบบ ชั้นตอนนี้จะเป็นการให้ความหมายต่างๆ ของสิ่งที่ปรากฏในผลงาน พิจารณาถึงเหตุผลในการสร้างทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ศิลปินต้องการหรือมีเป้าหมายอย่างไรและมีหลักฐานใดในผลงานเป็นสิ่งบ่งบอก หรือยืนยัน สิ่งที่ศิลปินสร้างขึ้นในผลงานให้ความรู้สึกอย่างไร หรือให้ความหมายอะไรบ้าง การสร้างสิ่งต่างๆ ในผลงานเขาทำได้สำเร็จมากน้อยแค่ไหน มีความกลมกลืนหรือขัดแย้งกันอย่างไร และอะไรเป็นตัวบ่งชี้ การพิจารณาตีความนี้เป็นขั้นตอนที่อิสระตามความสามารถและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งการตีความจะมีหลากหลายแตกต่างกันได้ แต่ในความแตกต่างหลากหลายนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์สนับสนุนได้ชัดเจน น่าเชื่อถือ ซึ่งตรงนี้ถือเป็นหัวใจของการตีความผลงานศิลปะ

4. การตัดสินประเมินคุณค่า(Evaluation, Judgement)

นอกจากแนวทางการตัดสินประเมินคุณค่า โดยวิธีการเปรียบเทียบกับผลงานเก่าๆ ประเมินค่าความเป็นต้นแบบ(Original) และคุณค่าแห่งการใช้เทคนิควิธี หรือฝีมือ(ความชำนาญในการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ)แล้ว ยังสามารถใช้การประเมินค่าในลักษณะต่างๆ ได้ดังนี้

- คุณค่าทางความงาม

ชักจูงให้เกิดความชื่นชมยินดี ปิติสุข ขวนหลงไหล ประทับใจ ได้มากน้อยแค่ไหน อย่างไร

- คุณค่าทางความรู้สึก

สดชื่น ร่มเย็นชุ่มชื้น อบอุ่น น่าศรัทธาเลื่อมใส ตื่นตระหนก ตื่นตา ตื่นใจ ตื่นเต้น ประหลาด เศร้าหมอง หดหู่ น่ากลัว น่าเกรงขาม หรือก่อให้เกิดจินตนาการกว้างไกล

- คุณค่าทางความเชื่อในสถาบันต่างๆ

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การเมือง การปกครอง ครอบครัว สังคม

- คุณค่าทางวัฒนธรรม
วัฒนธรรมของโลก ของประเทศ เมือง ห้องถิ่น เหนือ ใต้ อีสาน ตะวันออก ตะวันตก
- คุณค่าทางประวัติศาสตร์
มีมากน้อยแค่ไหน สำคัญอย่างไร ถ้าสูญหายไปจะเป็นอย่างไร ควรอนุรักษ์ไว้ ควรเก็บรักษาไว้ (สมโภชน์ ทองแดง, 2536 : 90-103)

อารี สุทธิพันธุ์ ได้กล่าวถึงการวิจารณ์ศิลปะว่าผู้วิจารณ์อาจแสดงทักษะในการวิจารณ์ได้ตามแนวทางต่างๆกันคือ

1. ใช้แนวของการบรรยาย(Description)
2. ใช้แนวของการวิเคราะห์(Formal Analysis)
3. ใช้แนวของการแปลความหมายตามที่ตนเข้าใจ(Interpretation)
4. ใช้แนวของการตั้งสมมติฐาน(Forming Hypothesis)
5. ใช้แนวของเทคนิคหรือกรรมวิธีโดยตรง(The Relevance of Technique) (อารี สุทธิพันธุ์, 2534 : 71)

พีระพงษ์ กุลพิศาล เสนอแนวทางในการวิจารณ์งานศิลปะของเด็กในระดับมัธยมขึ้นไปว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวางเกณฑ์การวิจารณ์จากทฤษฎีเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่ 4 ทฤษฎีคือ

ทฤษฎีเลียนแบบ (Imationalism)

ทฤษฎีนี้เดิมที่กำหนดกรอบความคิดไว้ว่าศิลปะคือการเลียนแบบ(Imation) สิ่งที่มองเห็น (ไม่ใช่การเลียนแบบงานศิลปะด้วยกัน) ต่อมาคำว่าเลียนแบบ(Imation) ถูกตีความตรงไปจากเดิมว่าหมายถึงการใช้ความคิดเลือกสรรค์และสกัดสิ่งที่มองเห็นแล้วนำมาสร้างเป็นงานศิลปะ ทฤษฎีนี้มีเกณฑ์อยู่ที่ความเหมือน ตามที่ตาเห็นและตามความรู้สึก

ทฤษฎีแสดงออก (Expressionism)

มีลักษณะตรงกันข้ามกับทฤษฎีเลียนแบบ ทฤษฎีนี้ให้ค่าของความเป็นศิลปะที่การแสดงของมนุษย์โดยตรง ศิลปะไม่ได้เป็นการลอกเลียนแบบสิ่งใดทั้งสิ้น มันเป็นผลที่เกิดจากจินตนาการของมนุษย์โดยตรงเกณฑ์ของทฤษฎีนี้อยู่ที่ การแสดงออกและจินตนาการ(Creative Imagination)

ทฤษฎีอารมณ์ (Emotionalism)

ทฤษฎีนี้อธิบายว่า ศิลปะคือสื่อของความรู้สึก(Sensuous Medium) ไม่ว่าจะเป็ผืนผ้าใบ หิน คำประพันธ์ เสียง ล้วนแต่เป็นสื่อกลางที่สะสมอารมณ์ไว้สำหรับผู้ดู ผู้อ่าน ผู้ฟัง เกณฑ์ของทฤษฎีนี้ คือ เนื้อหาและเรื่องราว

ทฤษฎีรูปแบบ(Formalism)

ทฤษฎีที่อธิบายว่า ศิลปะคือ ผลที่เกิดจากการจัดองค์ประกอบศิลปะต่างๆ เข้าด้วยกัน ทฤษฎีนี้ได้รับการพัฒนาต่อมาจนเกิดเป็นทฤษฎีศิลปะแอบสแตรกต่างๆขึ้น เกณฑ์หลักทฤษฎีนี้อยู่ ที่การแสดงออกด้านความกลมกลืนความบริสุทธิ์ของสื่อและรูปทรงอันเด่นชัด(พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2529 : 158-159)

สำหรับการวิจารณ์ผลงานศิลปะของศิลปิน พีระพงษ์ กุลพิศาล ได้แบ่งการพิจารณา สุนทรียภาพ (Aesthetic Qualities) ทางทัศนศิลป์ออกเป็น 3 ทางคือ

1. คุณค่าทางเรื่องราว (Literal Quality) คือคุณค่าที่เป็นตัวบ่งชี้ว่า มีอะไรประกอบกันอยู่ในผลงาน ศิลปะประเภทเหมือนจริงจะเน้นคุณค่านี้นี้เป็นสำคัญ

2. คุณค่าทางการมอง(Visual Quality) คุณค่านี้นี้มุ่งให้ความสำคัญของความรู้สึกทางการ จัดองค์ประกอบ หรือ การจัดส่วนประกอบของศิลปะ(เส้นรูปร่าง-รูปทรง น้ำหนักอ่อนแก่ สี ผิว)ผลงานแบบนามธรรมจะแสดงคุณค่าด้านนี้เป็นพิเศษ

3. คุณค่าทางการสำแดงพลังอารมณ์(Expressive Quality)เป็นคุณค่าที่ได้รับรู้จากผลงาน ศิลปะที่แสดงออกถึงอารมณ์สะเทือนใจ ความรู้สึกและความคิดต่างๆ เช่น ศิลปกรรมแนวลัทธิโรแมนติค(Romanticism)ลัทธิสำแดงพลังอารมณ์(Expressionism)ลัทธิประทับใจ(Impressionism)ลัทธิกึ่งเหมือนจริง(Surrealism) เป็นต้น

ผลงานศิลปะทุกชิ้นจะแฝงคุณค่าทั้ง 3 ไว้ในปริมาณที่แตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแนวทางการสร้างสรรค์ และ วิธีการแสดงออกของศิลปิน (พีระพงษ์ กุลพิศาล. 2535 : มปล)

ในขั้นตอนการวิจารณ์ พีระพงษ์ กุลพิศาล ได้เสนอขั้นตอนการวิจารณ์ผลงานศิลปะไว้ดังนี้

1. สสำรวจ กวาดสายตาไปให้ทั่วผลงานเพื่อจับความรู้สึกต่างๆ ประเมินค่าไว้เบื้องต้นในใจก่อน

2. วิเคราะห์ เป็นขั้นการกำหนด และแยกประเด็นที่จะวิจารณ์(จะใช้เกณฑ์ประเภทใดอยู่ที่การตัดสินใจของผู้วิจารณ์) ในที่นี้ขอเสนอแนะให้ใช้เกณฑ์ COMPLEXITY และ INTENSITY เนื่องจากเป็นเกณฑ์ที่ยอมรับกันทั่วไปและสามารถแยกประเด็นที่จะวิเคราะห์ได้ง่าย

UNITY	เอกภาพ	:	มองรวมๆ
COMPLEXITY	ความละเอียด	:	มองละเอียด
INTENSITY	การเน้น	:	มองความรู้สึก

3. ตีความ คือขั้นอธิบายเหตุผลจากเกณฑ์และประเด็นที่แยกไว้ตามความรู้สึกที่ประเมินไว้แล้วในขั้นสำรวจ

4. ตกลงใจ เป็นขั้นการหาข้อมูลอื่นๆมาสนับสนุน การตีความ เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หรือประวัติการทำงานของผู้วิจารณ์

5. ตัดสิน คือลงความเห็นว่างานที่ได้วิจารณ์มา ดีหรือไม่ดี ระบุโดยตามเหตุผลที่
ให้ไว้(พีระพงษ์ กุลพิศาล. 2529 :163)

ทวีเกียรติ ไชยงยศ จำแนกทฤษฎีของศิลปะได้เป็น 4 ทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีนิยมการเลียนแบบ(Imitationalism Theory)

ทฤษฎีนิยมการเลียนแบบ เป็นการสร้างแนวคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อให้ได้
มาซึ่งคุณค่าของการแสดงออกเหมือนจริงตามที่ตาเห็น หรือเหมือนจริงตามความรู้สึก
หรือมีทั้งสองคุณค่ารวมกัน

2. ทฤษฎีนิยมรูปทรง(Formalism Theory)

ทฤษฎีนิยมรูปทรงเป็นการแสดงแนวคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยเน้นการนำ
เอามูลฐานของศิลปะ(สี น้ำหนัก เส้น รูปร่าง ผิว บริเวณว่าง)มาใช้โดยตรงผลงานที่
ปรากฏอาจมีลักษณะลดทอน เป็นเหลี่ยมสันอย่างรูปเรขาคณิต

3. ทฤษฎีนิยมการแสดงอารมณ์(Emotionalism Theory)

ทฤษฎีนิยมการแสดงอารมณ์ เป็นการแสดงแนวคิดในการสร้างสรรค์ศิลปะโดยเน้น
การแสดงออกซึ่งความรู้สึกหรืออารมณ์เป็นสำคัญ งานศิลปะทฤษฎีนี้อาจจะมี
ลักษณะเหมือนจริงก็ได้แต่เมื่อวิเคราะห์แล้ว ปรากฏว่าค่าของทางอารมณ์มีมากกว่า
หรืออาจมีลักษณะเป็นนามธรรมหรือแบบแสดงพลังอารมณ์(Expressionism)ก็ได้

4. ทฤษฎีนิยมจินตนาการ(Imaginationalism Theory)

ทฤษฎีนิยมจินตนาการ เป็นการแสดงแนวคิดในการสร้างสรรค์ศิลปะโดยเน้นความคิด
หรือจินตนาการ หรือที่เรียกว่าแบบอุดมคติ(Idealism)ส่วนใหญ่จะเป็นผลงานแนว
ประเพณี เช่น ศิลปะไทย อียิปต์ หรือศิลปะอินเดีย เป็นต้น ซึ่งการทำศิลปวิจารณ์ตาม
ทฤษฎีนี้จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆอย่างลึกซึ้งด้วย

ทวีเกียรติ ไชยงยศได้เสนอขั้นตอนการวิจารณ์ศิลปะ ไว้โดยแบ่งขั้นตอนการวิจารณ์ออก
เป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การพรรณนา เป็นการกล่าวโดยละเอียดในเรื่องของเนื้อหาที่ปรากฏจากการเห็นเฉพาะ
หน้าหรือจะกล่าวโดยละเอียดถึงมูลฐานของศิลปะที่ปรากฏในงานศิลปะที่อยู่ตรงหน้านั้น ส่วน
ใหญ่จะดำเนินการตามลำดับตั้งแต่ สี เส้น ผิว รูปร่าง รูปทรง บริเวณว่าง ขั้นตอนพรรณนาคือเป็นขั้น
ตอนของการตอบปัญหาว่าอะไรคือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นบนผิวหน้าของงานศิลปะ

2. การวิเคราะห์ เป็นการค้นหาหลักการในการสร้างสรรค์งานศิลปะ ศิลปินนำมูลฐานของศิลปะในขั้นที่ 1 มาใช้โดยอาศัยหลักการของศิลปะอะไรบ้าง ขั้นตอนนี้นักศึกษาจะต้องอธิบายจากแผนภูมิออกแบบ(design chart) ขั้นนี้เป็นการตอบคำถามว่า "มันถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร"

3. การตีความ เป็นขั้นของการค้นหาความหมายในงานศิลปะนั้น โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของมูลฐานของศิลปะ และหลักการของศิลปะที่ศิลปินนำมาใช้(ขั้นการวิเคราะห์) และข้อมูลอื่นที่พอจะหาได้ตีความว่าภาพนั้นแสดงความหมายในเรื่องใด ขั้นนี้จะเป็นการตอบคำถามว่า "มันหมายความว่าอย่างไร"

4. การตัดสิน เป็นขั้นของการตอบคำถามว่างานศิลปะนั้นดีหรือไม่อย่างไร จากการที่ได้ค้นหาคุณค่าภายในของมันมาถึง 3 ขั้นตอนแล้ว มาถึงขั้นนี้จะต้องตัดสินไปในทางใดทางหนึ่งระหว่างดีกับไม่ดี ประสบความสำเร็จหรือไม่ (ทวีเกียรติ ไชยงยศ. 2538 : 62-63)

นวลลลช ทินานนท์ ได้นำเสนอการวิเคราะห์งานศิลปะตามทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของเฟลด์แมน ซึ่งสามารถแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นบรรยาย(Description)เป็นการเริ่มต้นที่ผู้วิเคราะห์ต้องสำรวจองค์ประกอบต่างๆ ในงานชิ้นนั้นเช่น ลักษณะของ เส้น สี รูปทรง รูปทรง พื้นผิว
2. ขั้นวิเคราะห์โครงสร้าง(Formal Analysis)คือการผูกโยงส่วนประกอบต่างๆตามที่ได้สำรวจไว้ในขั้นแรกเข้าด้วยกัน เช่นการเชื่อมโยงเส้น สี รูปทรง รูปทรง พื้นผิว เข้ากับขนาด สัดส่วน ทิศทาง ความสมดุลย์ ฯลฯ
3. ขั้นตีความ(Interpretation)เป็นการตั้งสมมติฐาน หรือหาความหมายของงานศิลปะชิ้นนั้น หลังจากการผูกโยง วิเคราะห์โครงสร้าง

ขั้นประเมินหรือตัดสิน(Evaluation or Judgment) ขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบถึงเจตนา และผลที่เกิดขึ้นว่างานศิลปะชิ้นนั้นสื่อความหมายกับเราได้หรือไม่ (นวลลลช ทินานนท์. 2539 : 43- 45)

นอกจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวิจารณ์ในประเทศแล้ว ในต่างประเทศได้มีผู้เสนอแนวทางในการพิจารณาคูณค่าของงานศิลปะไว้หลายท่านดังต่อไปนี้

มิทเลอร์ได้เสนอเกณฑ์เพื่อใช้พิจารณาคูณค่าทางสุนทรียภาพตามแนวทฤษฎีศิลปะดังนี้ (Mittler, 1994 : TM 5-TM 6)

1. แนวนิยมความจริง(Imitationalism) เป็นแนวความคิดสร้างสรรค์งานศิลปะโดยยึดเหตุผลและกฎเกณฑ์ตามความเป็นจริง แนวทฤษฎีนี้จะมุ่งพิจารณาคูณค่าทางเรื่องราว(Literal qualities) ที่แสดงเนื้อหาสาระในความเป็นจริง(realistic)และเป็นจริงดังที่สายตามองเห็น การพิจารณาความ

สำเร็จของงานศิลปะตามทฤษฎีนี้ จะให้ความสำคัญกับความสามารถในการเลียนแบบธรรมชาติ หรือ เหมือนกับสิ่งที่อยู่จริงในธรรมชาติ

2. แนวนิยมรูปทรง(Formalism) เป็นแนวคิดการสร้างสรรคงานศิลปะที่มุ่งให้ความสำคัญกับความรู้สึกทางการจัดองค์ประกอบ หรือ มูลฐานศิลปะ อันได้แก่ สี(colors) น้ำหนัก(values) เส้น(lines) พื้นผิว(texture) รูปร่าง(shape) รูปทรง(forms) และระวาง(space) ซึ่งมูลฐานศิลปะเหล่านี้จะจัดวางกันอยู่ภายใต้หลักการทางศิลปะ แนวนิยมรูปทรงจึงมุ่งเน้นการพิจารณาผลงานศิลปะที่ให้คุณค่าทางการออกแบบ(design qualities) หรือเป็นการพิจารณาความหมายและสาระในความเป็นเอกภาพของการจัดองค์ประกอบ ที่เกิดจากการประสานสัมพันธ์ระหว่างมูลฐานศิลปะ กับหลักการศิลปะ(element and principle of art)

3. แนวนิยมอารมณ์ความรู้สึก(Emotionalism) เป็นแนวคิดการสร้างสรรคงานศิลปะที่มุ่งเน้นคุณค่าทางการแสดงออก(expressive qualities) ที่ศิลปินได้สื่อสารไปสู่ผู้ชม แนวทางการพิจารณาคุณค่าทางการแสดงออกมีได้มุ่งเน้นที่ผลสำเร็จของทักษะฝีมือในความเหมือนจริง หรือ การจัดองค์ประกอบแต่ประการใด หากแต่ให้ความสำคัญกับการแสดงออกถึงอารมณ์สะท้อนใจ ความรู้สึกและ ความคิดเห็นต่าง ๆ ในขณะที่ยังมองเห็น

Mittler เสนอขั้นตอนในการปฏิบัติการวิจารณ์ผลงานศิลปะเป็น 4 ขั้นตอนคือ

1. การพรรณนา(Description)เป็นการพิจารณาคุณค่าทางเรื่องราว(Literal qualities)โดยเป็นขั้นตอนในการกล่าวถึงรายละเอียดต่างๆ ของ เรื่องราว หรือเนื้อหาสาระที่ปรากฏให้เห็นในผลงานศิลปะ เพื่อที่จะบ่งบอกให้รู้ว่าสิ่งที่เห็นนั้นเป็นอะไรหรือมีเรื่องราวอย่างไรและเป็นการกล่าวถึงรายละเอียดของมูลฐานศิลปะ(Elements of art) เช่น เส้น สี น้ำหนัก พื้นผิว รูปร่าง รูปทรง และ บริเวณว่าง โดยพิจารณาว่าสิ่งเหล่านี้ประกอบกันอยู่อย่างไร กล่าวคือเป็นการพรรณนาคุณค่าทางเรื่องราว และ มูลฐานศิลปะ ทั้งนี้เพื่อจะตอบปัญหาว่า มีอะไรที่ปรากฏในผลงานศิลปะ

2. การวิเคราะห์(Analysis)เป็นการพิจารณาคุณค่าทางการออกแบบ(Design qualities) เป็นขั้นตอนการอธิบายหลักในการสร้างสรรคงานศิลปะ ด้วยการใช้อนุกรมการออกแบบ(design chart)โดยรายการในแนวตั้งของแผนภูมิ คือ มูลฐานศิลปะ (Element of art) และ รายการในแนวนอน คือ หลักการศิลปะ(Principles of art)ในขั้นตอนนี้ผู้ดำเนินการวิเคราะห์จะต้องพิจารณาว่าศิลปินได้นำเอามูลฐาน(ผู้วิจารณ์ได้กล่าวไว้ในขั้นตอนการพรรณนา)มาผสมผสานเป็นโครงสร้างภายใต้หลักการศิลปะอย่างไร โดยบันทึกเครื่องหมายลงในแผนภูมิออกแบบ หรือกล่าวสรุปอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการวิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างมูลฐานศิลปะกับหลักการศิลปะ ที่ศิลปินได้นำมาจัดวางกันขึ้นให้มีความเป็นเอกภาพ เพื่อที่จะอธิบายว่าผลงานศิลปกรรมนั้น ๆ ถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร

3. การตีความ(Interpretation)เป็นการพิจารณาคุณค่าทางการแสดงออก(Expressive qualities)โดยเป็นขั้นตอนการค้นหาความหมายจากสิ่งต่างๆ ภายในผลงานโดยพิจารณาว่าผลงานศิลปกรรมนั้นๆ ได้มุ่งสะท้อนให้เกิดผลต่ออารมณ์ความรู้สึก หรือ ความคิดต่างๆ ในการสื่อสารต่อผู้ชื่นชมงานศิลปกรรมนั้นๆ อย่างไร

4. การตัดสิน(Judgment)เป็นขั้นตอนสุดท้ายในกระบวนการวิจารณ์อันเป็นความพยายามเพื่อจะตอบข้อคำถามว่า ผลงานศิลปกรรมนั้นๆ ประสบความสำเร็จ หรือ ไม่ดี หรือ ไม่ดีอย่างไร ทั้งนี้จะต้องวินิจฉัยเพื่อตัดสินไปอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามแนวทฤษฎีศิลปะ(Theories of art)ซึ่งใช้เกณฑ์(Criteria)ในการบ่งชี้ความสำเร็จในคุณค่าเชิงสุนทรียภาพของผลงานศิลปกรรม (Mittler, 1994: 106 - 113, ไพฑูรย์ พูลสุข, 2539 : 99)

เฮร์เบอร์โฮลซ์และเฮร์เบอร์โฮลซ์(Herberholz, D. and Herberholz, B.)ได้นำเสนอเกณฑ์ในการประเมินงานศิลปะไว้ดังนี้

1. แนวนิยมการเลียนแบบ(Representationalism : realism)

หรือนิยมความเหมือนจริง งานศิลปะประเภทนี้เน้นการแสดงออกที่เหมือนจริงของวัตถุ ทั้งคน วัตถุ หรือทิวทัศน์ในภาพดูเหมือนจริงมากและมุ่งเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ผลงานของ เฟอ์เม่(Vermeer) เป็นต้น

2. แนวนามธรรม(Abstraction : formalism)

หรือรูปแบบนิยม งานศิลปะประเภทนี้เน้นการจัดองค์ประกอบของมูลฐานและหลักการทัศนศิลป์ ศิลปินจะมุ่งเน้นเรื่องของ เส้น รูปร่าง และสี(การออกแบบทางโครงสร้าง)มากกว่าความเหมือนทางด้าน วัตถุ คน หรือทิวทัศน์

3. แนวนิยมการแสดงออก (Expressionism : emotionalism)

หรืออารมณ์นิยม งานศิลปะประเภทนี้จะเน้นความเข้มข้นทางความรู้สึก อารมณ์ หรือความคิดสร้างสรรค์ในผลงาน แทนที่จะอธิบายความเหมือนจริงของคน วัตถุหรือทิวทัศน์

4. แนวนิยมความเหนือจริง(Surrealism : fantasy)

หรือเน้นจินตนาการ งานศิลปะแนวนี้นั้นในเรื่องของการจินตนาการและโลกของจิตใต้สำนึก บ่อยครั้งที่ศิลปินอธิบายผลงานด้วยวัตถุที่มีลักษณะเหมือนจริงแต่สร้างความไม่ปกติของความสัมพันธ์กันทางวัตถุ(Herberholz, D. and Herberholz, B., 1990 : 89-90)

เฟลด์แมนได้จำแนกทฤษฎีที่ใช้ในการตัดสินวิจารณ์ (Kinds of Critical Judgement) ไว้ดังนี้

- รูปแบบนิยม(Formalism) จะเน้นทางด้านการจัดวางองค์ประกอบของรูปแบบ หรือความสัมพันธ์ระหว่างมูลฐานทัศนศิลป์(Visual Element)ของงาน
- ความรู้สึกนิยม(Expressivism) จะเน้นทางด้านการสื่อสารแนวความคิด อารมณ์ที่แรงกล้าและชัดเจนและเป็นแนวคิดที่ตรงข้ามกับพวกรูปแบบนิยมโดยที่กลุ่มความรู้สึกนิยมนี้ไม่สนใจในเรื่องของการจัดวางของรูปแบบ
- เครื่องมือนิยม(Instrumentalism) แนวความคิดของกลุ่มนี้จะคิดว่าศิลปะเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนา ศีลธรรม ศาสนา การเมืองหรือจุดมุ่งหมายทางจิตวิทยา และคุณค่าอยู่ที่ความคิดและความรู้สึกที่แสดงออกในงานศิลปะ(Edmand Burke Feldman, 1982 : 462-470)

นอกจากทฤษฎีที่ใช้ในการตัดสินวิจารณ์แล้วเฟลด์แมน แบ่งขั้นตอนการวิจารณ์ผลงานศิลปะแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นพรรณนา(Description)

การพรรณนา คือ กระบวนการบันทึกสิ่งต่างๆ ที่ค้นพบในผลงานอย่างทันทีทันใด โดยไม่มีการสรุป เป็นเพียงการเข้าใจสิ่งที่มีลักษณะง่ายๆ และธรรมดาๆ เพื่อให้รู้ว่ามัน “คืออะไร” ซึ่งคนช่างสังเกตสักหน่อยก็ทำได้ คล้ายๆกับการพิจารณาคดี ผู้ที่เป็นพยานจะต้องไม่พิสูจน์ความเห็นหรือความรู้ของตนเอง แต่ต้องคอยตอบคำถามทุกคำถามตามข้อเท็จจริง ให้มากเท่าที่จะทำได้ การตีความและประเมินค่าคำพูดเหล่านั้น เป็นหน้าที่ที่คนอื่นจะต้องทำ เช่นเดียวกับการวิจารณ์ศิลปะ การพรรณนาต้องมาก่อน หลังจากนั้นจึงจะตีความ ภาษาที่นักวิจารณ์ใช้ก็ต้องเป็นภาษาที่ง่ายที่สุดเท่าที่นักวิจารณ์จะทำได้ และต้องเป็นภาษาที่ไม่มีการประเมินค่าแอบแฝงอยู่ การพรรณนาเชิงวิเคราะห์จะเกี่ยวข้องกับ สิ่งที่พบเห็นในงานศิลปะและการบอกหรือวิเคราะห์เทคนิคในการสร้างงาน เฟลด์แมนได้กล่าวถึงในขั้นตอนนี้อีกว่าถ้าเป็นงานที่ดัดแปลงจากธรรมชาติ การกำหนดชื่อของสิ่งต่างๆจะทำได้ยาก เพราะไม่รู้ว่าเป็นรูปต้นไม้ คน หรือรูปอะไร จึงจำต้องอธิบายอย่างกว้างๆ ถึง สี ทิศทาง ตามที่มองเห็นต้องระวังไว้เสมออย่าให้ความหมายใดๆกับชื่อเหล่านี้ทั้งสิ้น

2. ขั้นวิเคราะห์โครงสร้าง (Formal Analysis)

การวิเคราะห์โครงสร้างเป็นการวิเคราะห์เจาะลึกเข้าไปมากกว่าการวิเคราะห์เชิงพรรณนาเพื่อบอกให้รู้ว่าสิ่งที่เราให้ชื่อนั้นประกอบกันอยู่อย่างไร ความจริงแล้วการวิเคราะห์โครงสร้างจัดว่าเป็นการพรรณนาประเภทหนึ่งซึ่งไม่ได้มุ่งไปที่การบอกชื่อหรือเทคนิควิธีการแต่มุ่งไปที่การ

พรรณนาคุณค่าของเส้น รูปร่าง สี และองค์ประกอบต่างๆ ที่ทำให้เกิดผลงานนั้นขึ้นมา หลักฐานต่างๆที่ได้จากการวิเคราะห์โครงสร้าง จะนำมาใช้สำหรับการตีความและตัดสินค่าของผลงาน การวิเคราะห์โครงสร้างจะเริ่มตั้งแต่การพัฒนาสิ่งที่เห็น จนถึงการอธิบายความรู้สึกจากสิ่งที่รับรู้แล้วดังกล่าว ยิ่งสังเกตมาก รายละเอียดก็ยิ่งมาก จนทำให้เราตีความได้อย่างมั่นใจและสบายใจ โดยไม่มีใครท้วงติง

3. ขั้นตีความ (Interpretation)

การตีความ หมายถึง กระบวนการที่นักวิจารณ์แสดงออกถึงความหมายต่างๆของผลงานอย่างละเอียดถี่ถ้วน แต่ไม่ได้หมายความว่า นักวิจารณ์จะต้องค้นหาคำพูด อธิบายประสบการณ์ได้เทียบเท่ากับที่ผลงานนั้นให้แก่เราทั้งหมด และก็ไม่ได้หมายความว่า การตีความเป็นการประเมินค่าของผลงาน เพราะการประเมินค่าและการตัดสิน เป็นเรื่องอิสระกว่านี้ และจะเกิดขึ้นหลังการตีความ เราจะตัดสินได้ ก็ต่อเมื่อรู้แล้วว่าผลงานนั้นมีความหมาย หรือมีเนื้อหาสาระอย่างไร รวมทั้งรู้ว่าผลงานนั้น ได้แก้ปัญหาคุณค่าของความงาม และทางปัญญาในแง่ใดได้สำเร็จ ถ้าพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่า งานศิลปกรรมทุกชิ้น ล้วนต้องการการตีความทั้งสิ้น งานที่ดูผาดๆ แล้วเห็นว่าจัดขีด ก็ยังมีความหมายที่เราสามารถนำเอามาพิจารณาคุณค่าได้ทั้งสิ้น วิธีการวิจารณ์ที่ดี ต้องใช้ได้กับงานศิลปะทุกชิ้น ไม่ว่าจะของศิลปิน ของเด็ก หรือศิลปินฝึกใหม่ และงานของคนที่ผิดปกติทางอารมณ์

การตีความเป็นช่วงสำคัญที่สุดของการวิจารณ์ และเป็นเรื่องที่ทำหยาบมาก ถ้าเราสามารถตีความได้อย่างทะลุปรุโปร่งแล้ว อาจจะไม่ต้องการการประเมินค่าก็ได้ โดยทั่วไปในการเรียนการสอนศิลปะ เน้นการวิเคราะห์และตีความกันมากด้วยวิธีชมเชยจุดเด่นๆ แต่ข้อผิดพลาดที่เห็นอยู่บ่อยๆก็คือ ไม่ค่อยมีการตัดสินค่า

4. ขั้นตัดสิน(Evaluation or Judgement)

การตัดสินเป็นการประเมินค่างานศิลปะชิ้นหนึ่ง เพื่อจัดลำดับโดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับงานชิ้นอื่นที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ว่ามีคุณค่าทางศิลปะและสุนทรียศาสตร์มากน้อยกว่ากันเพียงใด การวิจารณ์เพื่อตัดสิน ค่อนข้างจะไม่มีคามจำเป็นเลย ถ้าการตีความได้ผลเป็นที่น่าพอใจแล้ว (Feldman, 1967 :470-498)

เฮอรั่มีน ไฟน์สไตน์(Hermine Feinstein) ได้เสนอทฤษฎีการตีความศิลปะด้วยอุปมาอุปไมย(Interpretation of Visual Metaphor)ไว้ดังนี้

ทฤษฎีการตีความศิลปะด้วยอุปมาอุปไมยของเขานี้พัฒนาขึ้นจากทฤษฎีหลัก 2 ทฤษฎีคือทฤษฎีของแลงเจอร์(Langer's, 1957)ที่กล่าวถึงสัญลักษณ์และส่วนประกอบพื้นฐานของการอุปมาอุปไมย และทฤษฎีทางด้านการอุปมาทางภาษาของออโทนี(Ortony, 1975) ไฟน์สไตน์

พัฒนาทฤษฎีนี้ขึ้นมาโดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการตีความของผลงานศิลปะด้วยการใช้อุปมาอุปไมย เพราะศิลปะเองก็เป็นอุปมาอุปไมยเช่นกัน อุปมาอุปไมยจะช่วยส่งเสริมให้การตีความศิลปะเข้มข้นขึ้น ซึ่งเข้าใจได้ดีขึ้น และทำให้ประสบการณ์ของเรากว้างขึ้น

ในทฤษฎีของไฟน์สไตน์ นี้มีการปฏิบัติที่ไฟน์สไตน์เสนอแนะให้ใช้ในการตีความศิลปะคือ

1. อภิปรายถกปัญหาในเรื่องของสัญลักษณ์ และ ส่วนประกอบมูลฐานของอุปมาอุปไมย
2. ศึกษาสำรวจงานศิลปะ (อุปมาอุปไมยทางตา)
3. ถ่ายทอดอุปมาอุปไมยทางตา ไปสู่อุปมาอุปไมยทางภาษา(ตีความงานศิลปะ)

การสื่อความหมายของสัญลักษณ์นั้น ไฟน์สไตน์อธิบายว่าการสร้างสัญลักษณ์เป็นความต้องการขั้นมูลฐานสิ่งหนึ่งของมนุษย์ เป็นกระบวนการทางความคิดขั้นมูลฐาน การสร้างสัญลักษณ์เป็นความสามารถในการใช้สิ่งหนึ่งแทนสิ่งอีกสิ่งหนึ่ง สัญลักษณ์นั้นแบ่งเป็นสองประเภทคือ

ก. สัญลักษณ์ที่อ้อมค้อม (discursive)

ข. สัญลักษณ์ที่ไม่อ้อมค้อม (presentational)

สัญลักษณ์ที่อ้อมค้อมนั้นคือภาษา ความหมายของมันต้องอรรถาธิบายกันยืดยาว เพราะภาษามีใช้สัญลักษณ์ที่มีความหมายกระจ่างในตัวเอง เช่น คำว่า "สตรี" มีแต่คนที่ใช้ภาษาไทย (หรือรู้ภาษาไทย) เท่านั้นที่เข้าใจ ต้องมาชี้แจงหรือแปลศัพท์อีกว่า สตรี แปลว่าอะไร ส่วนสัญลักษณ์ที่ไม่อ้อมค้อมนั้นได้แก่งานศิลปะ ซึ่งความหมายทั้งหมดของสัญลักษณ์อยู่ในตัวของมัน และแสดงความหมายต่อผู้ดู เสร็จเรียบร้อยอยู่ในตัวของมันเอง เช่น รูปผู้หญิงไม่ว่าคนชาติใด ภาษาใดก็ "อ่าน" ออกว่าแปลว่าอะไร เห็นภาพแล้วเข้าใจถึงผู้หญิงโดยรวม ไม่จำเป็นต้องชี้แจงการตีความศิลปะด้านนี้จึงนับว่าเป็นการพัฒนาด้าน การคิด (Cognitive) ที่สำคัญ

การที่จะถ่ายทอดสัญลักษณ์หนึ่งไปสู่อีกสัญลักษณ์หนึ่งนั้น มีขั้นตอน เช่น เราเริ่มที่ประสบการณ์ เรามีประสบการณ์หนึ่งประสบการณ์ใด เราถ่ายทอดออกเป็นสัญลักษณ์ ตัวสัญลักษณ์นั้นก็จะเป็นสิ่งที่เราจะถ่ายทอดออกเป็นสัญลักษณ์อีกต่อไป

การสื่อความหมายนั้น ความหมายมีสองชนิด คือความหมายที่เป็นภาษาหนังสือและความหมายที่ไม่เป็นภาษาหนังสือซึ่งสามารถถ่ายทอดไปมาหากัน ภาษาหนังสือ(หรือถ้อยคำ) เป็นภาษาที่ใช้ในหมู่พวกที่ใช้ภาษาเดียวกัน จึงแคบกว่า "ภาษาภาพ" (สัญลักษณ์ที่เป็นภาพ) ดังนั้นสัญลักษณ์ภาพนี้จึงทำหน้าที่กว้างกว่าคือมีใช้แต่จะสื่อความหมายในลักษณะ "หนึ่งต่อหนึ่ง" เช่น ตัวหนังสือแต่เป็น "หนึ่งต่อหลาย ๆ" ข้ามไปชนชาติวัฒนธรรมอื่นได้ ในการที่เราจะเข้าใจประสบการณ์หนึ่ง ๆ นั้น เริ่มจากการที่เราจะต้องถ่ายทอดประสบการณ์นั้นออกเป็นสัญลักษณ์

และ เมื่อเราต้องการโยกย้ายถ่ายเทประสบการณ์นั้นเราก็ต้องใช้สัญลักษณ์ หรือภาษาเข้าช่วยอีกทีหนึ่ง ส่วนประกอบมูลฐานของสัญลักษณ์คือการสำรวจความหมายของเครื่องหมาย(sign) และสัญลักษณ์(symbol) ของสิ่งนั้นๆ โฟนีสไตน์อธิบายว่า เครื่องหมายมีความหมายต่างไปจากสัญลักษณ์ สัญลักษณ์คือสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้นส่วนเครื่องหมายไม่ใช่ เครื่องหมายคือสิ่งที่มนุษย์เพียงแต่สังเกตและบันทึกจดจำไว้ เช่น เห็นเมฆดำๆบนฟ้าเป็นเครื่องหมายว่าฝนจะตกมนุษย์มิได้สร้างเครื่องหมายนั้นแต่รู้ว่าเครื่องหมายนั้นหมายถึงอะไร จากการประมวลจากประสบการณ์ที่ผ่านมา แต่ภาพก้อนเมฆที่แสดงอยู่บนผนังภาพของเจ้าหน้าที่ที่รายงานอากาศของกรมอุตุนิยมวิทยา เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงบริเวณนั้นมีเมฆปกคลุมอยู่ทั่วไปหรือมีเมฆหนา การหาความหมายของเครื่องหมายและสัญลักษณ์นั้นใช้อุปมาอุปไมยเพราะ

- อุปมาอุปไมยนั้นถ่ายทอดสิ่งที่กล่าวออกมาได้ยาก (Inexpressivity)
- อุปมาอุปไมยกะทัดรัด(Compactness) คืออธิบายได้ความกระชับรัดกุม และ ครอบคลุมความหมายได้กว้าง
- อุปมาอุปไมยนั้นกระจ่าง (Vividness) ทำให้เราสามารถเข้าใจชัดเจน

โฟนีสไตน์เห็นว่าสัญลักษณ์ภาพและสัญลักษณ์ทางภาษาไม่สามารถทดแทนกันได้เพราะมันไม่เหมือนกัน แต่สัญลักษณ์สองชนิดช่วยกันส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ ดังนั้นการพัฒนาความเข้าใจศิลปะให้ลึกซึ้งนั้นโฟนีสไตน์จึงแนะนำให้ใช้ภาษาศิลปะนั้นคืออุปมาอุปไมย ในการตีความหรือแปลความหมายศิลปะ(Hermine Feinstein, 1982 : 45 -54)

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการด้านศิลปวิจารณ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สามารถสรุปลักษณะสำคัญของแนวทางในการวิจารณ์ออกได้เป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางศิลปะและส่วนที่สองเป็นส่วนของขั้นตอนการปฏิบัติการวิจารณ์ ส่วนของทฤษฎีทางศิลปะหมายถึงแนวคิดที่ศิลปินนำมาใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยศิลปินพยายามสอดใส่แนวคิดลงในผลงานของเขา เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณค่าของการแสดงออก ความสำคัญของทฤษฎีทางศิลปะก็คือเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าผลงานศิลปะนั้นจัดอยู่ในประเภทใด และมีคุณค่าทางด้านใดบ้าง ส่วนของทฤษฎีทางศิลปะสามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1. แนวนิยมการเลียนแบบ(Imitationalism) แนวนิยมความจริงนี้จะมุ่งพิจารณาคุณค่าทางเรื่องราว(literal qualities) ที่แสดงเนื้อหาสาระตามความเป็นจริง ให้ความสำคัญกับการเลียนแบบธรรมชาติ ความเหมือนจริง
2. แนวนิยมรูปทรง(Formalism) แนวนิยมรูปทรงนี้จะมุ่งพิจารณาคุณค่าทางการออกแบบ (design qualities) เน้นความสำคัญของการจัดองค์ประกอบระหว่างมูลฐานศิลปะ(visual

element) เช่น เส้น สี รูปทรง รูปทรง พื้นผิว แสง เงา บริเวณว่าง และหลักการทัศนศิลป์(Principle of Art) เช่น สัดส่วน น้ำหนัก ความสมดุล เป็นต้น

3. แนวนิยมอารมณ์(Emotionalism) แนวนิยมอารมณ์นี้จะมุ่งพิจารณาคุณค่าทางการแสดงออก(expressive qualities) ทางอารมณ์ ความรู้สึก และความคิด ที่ศิลปินมุ่งสื่อสารไปยังผู้ชม โดยไม่ได้มุ่งเน้นความเหมือนจริง หรือคุณค่าทางการจัดองค์ประกอบแต่อย่างใด

4. แนวนิยมจินตนาการ(Imaginationalism) แนวนิยมจินตนาการจะมุ่งพิจารณาคุณค่าทางความคิดสร้างสรรค์ ความเหนือจริง หรือลักษณะที่เฉพาะเป็นต้นแบบ

5. แนวนิยมประโยชน์(Instrumentalism) แนวนิยมประโยชน์จะมุ่งพิจารณาคุณค่าทางการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้ชมงาน แนวความคิดของกลุ่มนี้เชื่อว่าศิลปะเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาศีลธรรม ศาสนา การเมือง จิตวิทยา ความคิดและความรู้สึกในตัวของผู้ชมศิลปะ

หลังจากรู้จักทฤษฎีทางศิลปะเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าผลงานศิลปะแล้วขั้นตอนต่อไปหลังจากนั้นคือขั้นตอนการพิจารณาผลงานศิลปะหรือขั้นตอนการวิจารณ์ ซึ่งมี 4 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นบรรยายหรือพรรณนา ขั้นวิเคราะห์ ขั้นตีความ ขั้นประเมินหรือตัดสิน แต่ละขั้นมีรายละเอียดดังนี้

1. ขั้นบรรยายหรือพรรณนา(Description)

เป็นการพิจารณาถึงรายละเอียดของเรื่องราวหรือเนื้อหาสาระที่ปรากฏในงานศิลปะ เพื่อที่จะบอกว่สิ่งที่เห็นคืออะไร มีเรื่องราวอย่างไร และเป็นการกล่าวถึงรายละเอียดของมูลฐานศิลปะ เช่น เส้น สี รูปทรง รูปทรง พื้นผิว แสง-เงา บริเวณว่าง โดยพิจารณาว่าสิ่งเหล่านี้ประกอบกันอยู่อย่างไร กล่าวคือ เป็นพรรณนาถึงสิ่งที่ปรากฏในผลงานว่ามีอะไรบ้าง และมีลักษณะอย่างไร

2. ขั้นวิเคราะห์(Analysis)

เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างทางด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์ ของผลงานที่วิจารณ์ว่างานศิลปะนั้น ได้นำหลักการใดมาใช้ในการจัดมูลฐานศิลปะ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างมูลฐานศิลปะกับหลักการศิลปะ เพื่ออธิบายว่าผลงานศิลปะที่นำมาวิจารณ์นั้นถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร

3. ขั้นตีความ(Interpretation)

เป็นการค้นหาความหมายของผลงาน ว่างานศิลปกรรมนั้นต้องการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึก หรือต้องการสื่อสารอะไรกับผู้ชม ขั้นตีความจัดเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของการวิจารณ์งานศิลปะ หากสามารถตีความออกมาได้ดีอาจไม่ต้องมีการประเมินเลยก็ได้

4. ขั้นตัดสินหรือประเมิน(Evaluation or Judgement)

เป็นขั้นตอนสุดท้ายในกระบวนการวิจารณ์ เพื่อจะตัดสินความสำเร็จของงานนั้นว่าดีหรือไม่ดี ประสบความสำเร็จหรือไม่ ทั้งนี้จะต้องตัดสินไปตามเกณฑ์ การตัดสินอาจกระทำโดย

วิเคราะห์เปรียบเทียบผลงานที่วิจารณ์กับงานชิ้นอื่นๆในกลุ่มเดียวกันหรือประเภทเดียวกันว่ามีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์มากน้อยกว่ากันเพียงใด

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สำหรับงานวิจัยในประเทศผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลงานวิจัยที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงซึ่งจะนำเสนอไปตามลำดับความสอดคล้องกับหัวข้อที่จะทำดังนี้

อ้อยทิพย์ พลศรี(2533) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษารูปแบบการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ ซึ่งการศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ สำหรับใช้ในการเรียนการสอนวิชาทัศนศิลป์ศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตร พุทธศักราช 2521

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ด้านการวิจารณ์และการสอนศิลปะศึกษา ได้แก่กลุ่มครูผู้สอนวิชาทัศนศิลป์ศึกษาจำนวน 5 คน กลุ่มนักวิชาการทางด้านศิลปะศึกษา 5 คน และกลุ่มนักวิจารณ์ศิลปะ 5 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเทคนิคเดลฟาย และแบบสอบถามชนิดปลายเปิด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ มัธยฐาน และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า รูปแบบการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ วิชาทัศนศิลป์ศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ประกอบด้วยองค์ประกอบ 12 ด้าน ได้แก่ คุณค่าของการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะองค์ประกอบที่จำเป็นต่อรูปแบบการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ ความรู้พื้นฐานในการวิจารณ์งานศิลปะ จุดประสงค์ที่ควรกำหนดในการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ เนื้อหาวิชาทัศนศิลป์ศึกษาต่อการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ กิจกรรมในการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ ขั้นตอนการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ รูปแบบกิจกรรมการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ ลักษณะคำถามที่ใช้ในการวิจารณ์ศิลปะ การเลือกผลงานศิลปะที่มีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการวิจารณ์ วิธีการประเมินการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะ ซึ่งในแต่ละด้านผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันในประเด็นย่อยอยู่ในเกณฑ์มากที่สุดและมากทุกด้าน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้คือ ควรจะได้นำรูปแบบการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะไปใช้กับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ควรจะได้มีการวิจัยเชิงทดลองเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมในโอกาสต่อไป

ไพฑูรย์ พูลสุข(2539) ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลการสอนศิลปะวิจารณ์ตามแนวทฤษฎีของ ยีน เอ มิทเลอร์ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาศิลปะวิจารณ์ ของนิสิตสาขาศิลปศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการสอนศิลปะวิจารณ์ตามแนวทฤษฎีของ ยีน เอ มิทเลอร์ ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตสาขาศิลปศึกษาในด้านความรู้ความเข้าใจและความสามารถทางการวิจารณ์ศิลปะ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือนิสิตชั้นปีที่3 ภาควิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2539 จำนวน 13 คน มีที่มาจาก การเลือกอย่างเจาะจงและสมัครใจ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองประกอบด้วย แผนการสอนศิลปะวิจารณ์ตามแนวทฤษฎีของ ยีน เอ มิทเลอร์ แบบฝึกการวิจารณ์ผลงานศิลปะ แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินตนเอง และแบบสอบถามความคิดเห็น การเก็บรวบรวมข้อมูล มีการทำการทดสอบก่อนการเรียน(pretest) ด้านความรู้ความเข้าใจและด้านการวิจารณ์ผลงานศิลปะหลังจากนั้นจึงมีการทดลองสอนและทำการทดสอบภายหลังการเรียน(postest) หลังจากนั้นจึงให้ผู้เรียนประเมินตนเองและตอบแบบสอบถามความคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แบบแผนการทดลองแบบ Single Group Pretest – postest Design จากนั้นจึงนำคะแนนมาหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าที (t – test) นำเสนอข้อมูลที่ได้ในรูปตารางประกอบความเรียง

ผลการวิจัย ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพบว่า การสอนศิลปะวิจารณ์ตามแนวทฤษฎีของ ยีน เอ มิทเลอร์ ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจด้านศิลปะวิจารณ์มากกว่าเดิม ด้านการฝึกวิจารณ์ผลงานศิลปะพบว่า ชั้นพรรณนาผู้เรียนส่วนใหญ่มีความสามารถในการพรรณนาภาพได้เท่าเดิมทั้งก่อนและหลังทดลอง ชั้นวิเคราะห์ผู้เรียนมีความสามารถในการวิจารณ์ชั้นวิเคราะห์สูงขึ้นกว่าก่อนทดลอง ชั้นตีความผู้เรียนมีความสามารถในการตีความทั้งก่อนและหลังการทดลองไม่ต่างกัน ชั้นตัดสินพบว่าผู้เรียนมีความสามารถในการอธิบายเหตุผลการตัดสินความสำเร็จของผลงานศิลปะตามทฤษฎีศิลปะสูงขึ้นกว่าก่อนทดลอง

วรพงษ์ อรุณเรือง(2540) ทำวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความทรงจำเรื่อง จิตกรรมนามธรรมของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จากการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน กับวิธีสอนแบบปกติ

โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความทรงจำ เรื่องจิตกรรมนามธรรม ของนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง จากการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน กับการสอนปกติ

กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ชั้นปีที่ 1 คณะจิตรศิลป์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตเพาะช่าง ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2539 จำนวน 50 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มอย่างง่ายเข้าทดลอง 25 คน และกลุ่มควบคุม 25 คน นักศึกษากลุ่มทดลองสอน โดยการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน นักศึกษากลุ่มควบคุมสอนโดยใช้วิธีสอนแบบปรกติ ใช้เวลาทดลองกลุ่มละ 3 คาบๆ ละ 50 นาที โดยทั้ง 2 กลุ่มใช้เนื้อหาเดียวกัน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความทรงจำ เรื่องจิตรกรรมนามธรรมของ วาสินี คานดิสกี มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.67 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ T-Test แบบ Independent

ผลวิจัยปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องจิตรกรรมนามธรรม วาสินี คานดิสกี ของกลุ่มที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมนสูงกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบปรกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ความทรงจำทางการเรียนเรื่อง จิตรกรรมนามธรรมของ วาสินี คานดิสกี ของกลุ่มที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมนสูงกว่ากลุ่มที่เรียนการสอนปรกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

สมชาย เจริญไชยสมบัติ(2540) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง จิตรกรรมอิมเพรสชันนิสต์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างวิธีการสอนวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน กับวิธีการสอนแบบปรกติ

โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง จิตรกรรมอิมเพรสชันนิสต์ โดยเปรียบเทียบระหว่างผู้เรียนโดยวิธีสอนวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน กับผู้เรียนที่เรียนโดยวิธีสอนปรกติ

กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 โรงเรียนดัดดรุณี อำเภอเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2539 จำนวน 72 คน โดยสุ่ม 2 ห้องเรียนจาก 11 ห้องเรียน เข้ากลุ่มทดลอง 36 คน และกลุ่มควบคุม 36 คน นักเรียนกลุ่มทดลองสอนโดยวิธีสอนวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน นักเรียนกลุ่มควบคุมสอนโดยวิธีการสอนปรกติ ใช้เวลาในการทดลองกลุ่มละ 3 คาบ คาบละ 50 นาที โดยทั้ง 2 กลุ่มใช้เนื้อหาเดียวกัน ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ Randomize Control Group Posttest Only Design เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องจิตรกรรมอิมเพรสชันนิสต์ มีค่าความเชื่อมั่น 0.45 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test Independent

ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง จิตรกรรมอิมเพรสชันนิสต์ ของกลุ่มที่เรียนโดยวิธีการสอนวิจารณ์ศิลปะตามทฤษฎีของ เอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน สูงกว่ากลุ่มที่เรียนโดยวิธีการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ธีระพงษ์ พิศาลบุรณะ(2543) ทำการศึกษาเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิจารณ์ผลงานทัศนศิลป์ของอาจารย์และนักศึกษาชั้นปีสุดท้าย ในหลักสูตรศิลปะของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิจารณ์ผลงานทัศนศิลป์ ในด้านความรู้ในเนื้อหาของศิลปะวิจารณ์ และแนวคิดในการประเมินคุณค่าของผลงาน ของอาจารย์และนักศึกษาชั้นปีสุดท้ายในหลักสูตรศิลปะของสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะวิจารณ์ จำนวน 9 คน และนักศึกษาชั้นปีสุดท้ายในหลักสูตรศิลปะ ภาคการศึกษาปลาย ประจำปีการศึกษา 2543 จำนวน 197 คน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และมหาวิทยาลัยบูรพา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วย แบบตรวจสอบรายการ แบบประเมินค่า และแบบปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ มีขมิ้มเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS)

ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์ผู้สอนวิชาศิลปะวิจารณ์และนักศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิจารณ์ผลงานทัศนศิลป์ ด้านความรู้ในเนื้อหาของศิลปะวิจารณ์ ได้แก่ เนื้อหาทฤษฎีศิลปะวิจารณ์ กระบวนการวิจารณ์ สื่อและวิธีการเรียนการสอน และการประเมินผล โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย สำหรับด้านแนวคิดในการประเมินคุณค่าของผลงานตามทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของอาเธอร์ เอฟแลนด์ ได้แก่ ทฤษฎีออบเจกทีฟ ทฤษฎีเอกซ์เพรสซีฟ และทฤษฎีแพรกเมติก โดยส่วนรวมอยู่ในระดับไม่แน่ใจ ส่วนทฤษฎีมีเมติกนั้น อาจารย์และนักศึกษา มีความคิดเห็นโดยส่วนรวมอยู่ในระดับไม่เห็นด้วย และไม่แน่ใจ ตามลำดับ

สาระสำคัญของข้อเสนอแนะสรุปได้ว่า ควรมีการนำทฤษฎีการวิจารณ์ต่างๆ มาใช้ในการเรียนการสอนวิชา ศิลปะวิจารณ์ และไม่จำเป็นต้องยึดแนวทฤษฎีใดเพียงทฤษฎีเดียว ซึ่งสามารถนำหลายทฤษฎีมาผสมผสานในการวิจารณ์ได้ นอกจากนี้ในการวิจารณ์และประเมินคุณค่าของผลงานนั้น ผู้วิจารณ์จำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีต่างๆ ให้ละเอียด และควรมีความรู้ ประสบการณ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งไม่ควรยึดติดต่อผลงานศิลปะหรือศิลปินผู้สร้างผลงาน

งานวิจัยทางด้านศิลปวิจารณ์ในประเทศประกอบด้วยงานวิจัยใน 2 ลักษณะคืองานวิจัยเชิงทดลองและงานวิจัยเชิงสำรวจ ซึ่งทั้งสองลักษณะจะเป็นการนำเอาแนวคิด ทฤษฎีของนักวิชาการทางด้านศิลปวิจารณ์ของต่างประเทศมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาทั้งสิ้น สำหรับงานวิจัยเชิงทดลองนั้นได้มีการทำการศึกษากับกลุ่มประชากรซึ่งเป็นนักเรียน นักศึกษาในระดับตั้งแต่มัธยมต้น ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และระดับอุดมศึกษา ทฤษฎีที่นำมาใช้ได้แก่ทฤษฎีของเฟลด์แมน และทฤษฎีของมิทเลอร์ ผลการวิจัยพบว่าทุกทฤษฎีสามารถนำมาใช้ในการสอนศิลปวิจารณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากช่วยพัฒนาความสามารถด้านการวิจารณ์ศิลปะของผู้เรียน ด้านงานวิจัยเชิงสำรวจได้ทำการศึกษากับประชากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในสองระดับคือระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษาประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอน นักวิชาการ นักวิจารณ์ และนักศึกษาในระดับปริญญาตรี ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการทางด้านศิลปวิจารณ์ของต่างประเทศซึ่งได้แก่ทฤษฎีของเฟลด์แมนและอาเธอร์ เอฟแลนด์มาใช้ในการสอบถามความคิดเห็นของประชากรกลุ่มดังกล่าว ซึ่งผลที่ได้รับคือประชากรกลุ่มดังกล่าวเห็นด้วยเห็นด้วยกับการเรียนการสอนศิลปวิจารณ์ตามทฤษฎีของเฟลด์แมนเพียงทฤษฎีเดียว

งานวิจัยในต่างประเทศ

วิลลิสและลินดา(1991) ได้ทำวิจัยเรื่องการสำรวจการรวม วิชาสุนทรียศาสตร์(aesthetics) วิชาศิลปะวิจารณ์(art criticism) วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์(art history)และวิชาศิลปะปฏิบัติ(art production)เข้าไปในหลักสูตรฝึกหัดครูสอนศิลปะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับ (ก)เนื้อหาของหลักสูตรเตรียมฝึกหัดครูสอนศิลปะในปัจจุบัน (ข)ขอบเขตของวิธีสอนด้านสุนทรียศาสตร์ ศิลปะวิจารณ์ ประวัติศาสตร์ศิลป์ และการผลิตงานศิลปะที่นำมาใช้ในหลักสูตร (ค)ความคิดเห็นของนักศึกษาด้านศิลปะเกี่ยวกับองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับหลักสูตรการเตรียมฝึกหัดครูสอนศิลปะที่มีคุณภาพและ(ง)ทิศทางของหลักสูตรในปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาหลักสูตรในอนาคต

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือประชากรของสถาบันที่มีหลักสูตรการเตรียมฝึกหัดครูสอนศิลปะซึ่งได้รับการรับรองจากรัฐ ซึ่งใช้การสุ่มแบบมีชั้นภูมิ สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือสถิติเชิงบรรยาย(descriptive statistics) ข้อมูลที่ได้จะถูกนำไปคำนวณหาค่าความถี่ ร้อยละและค่าเฉลี่ย ซึ่งจะนำเสนอออกมาในรูปของตาราง

ศิลปะปฏิบัติเป็นเนื้อหาหลักอันหนึ่งของหลักสูตรเตรียมฝึกหัดครูสอนศิลปะโดยในแต่ละภาคการศึกษาจะมีการเรียนการสอนในหัวข้อนี้โดยเฉลี่ย 36 ชั่วโมง ขณะที่ประวัติศาสตร์ศิลป์มีการเรียนการสอน 9 ชั่วโมง โดยที่ 40% และ 25% ของสถาบันที่ทำการสำรวจจะมี วิชาสำหรับ

เรื่องสุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจารณ์ แยกออกไปต่างหากตามลำดับ หลักสูตรการเรียนการสอน ในสถาบันต่างๆส่วนใหญ่(ไม่ว่าหลักสูตรนั้นๆ จะมีขนาดแค่ไหนก็ตาม)จะให้เวลากับเรื่อง สุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจารณ์ในวิชาอื่นๆ เช่น วิชาศิลปะปฏิบัติ วิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ (art history) วิชาวิธีสอนศิลปะ(art education methods) ในวิชาวิธีสอนศิลปะเวลาของการเรียนการสอนจะเป็นเรื่องของวิธีการของการสอนสุนทรียศาสตร์ และประวัติศาสตร์ศิลป์ แต่อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่ของเวลาแล้วจะเป็นเรื่องของวิธีของการสอนศิลปะปฏิบัติมากกว่า เกือบทั้งหมดของผู้ให้ข้อมูลในการสำรวจเห็นด้วยกับการรวมเอาเนื้อหาและกลวิธีในการสอนเกี่ยวกับองค์ประกอบ ทั้ง 4 เข้าไว้ในหลักสูตรเตรียมฝึกหัดครูสอนศิลปะ เกือบ 80% ของหลักสูตรฯ รายงานถึงวิธีการที่มี ลักษณะเป็นสาขาวิชา(discipline-based) ซึ่งมีจุดมุ่งเน้นเฉพาะหรือมีการบูรณาการเข้ากับวิธีการ ที่มีเด็กเป็นศูนย์กลาง(child-centered approach) หรือวิธีการที่มีผู้ศึกษาเป็นศูนย์กลาง (subject-centered approach) การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างช้า อย่างไม่รู้ตัวตามการเปลี่ยนแปลงทิศทางดู เหมือนจะกำลังเกิดขึ้นในหลักสูตรเตรียมฝึกหัดครูสอนศิลปะ และใน 50% ของสถาบันเหล่านี้ก็ได้ มีการวางแผนที่จะทำการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแล้ว

เดอฟอร์เตอร์และควานอห์น(1978) ได้ทำวิจัยเรื่องระดับความไวของเด็กในการรับรู้แบบ อย่างทางจิตรกรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความไวในการรับรู้รูปแบบของจิตรกรรม ตัวอย่าง ของประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ นักเรียนในระดับเกรด 4 และ 8 ของโรงเรียนแห่งหนึ่งในมลรัฐ แมทซาชูเซต จำนวน 40 คน โดยแบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มที่ 1 อายุระหว่าง 9 - 11ปี กลุ่มที่ 2 อายุระหว่าง 13 - 14ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามและภาพถ่ายจิตรกรรมของศิลปินที่มี ชื่อเสียงต่างๆ ได้แก่ เรอเนอร์(Renoir) โฮเมอร์ (Homer) โคโร(Corot) แวนโก๊ะ(Vangogh) มาติส(Martisse) รูโอ(Rouault) โมเนต์(Monet) แองส์(Eakins) โดยแต่ละภาพมีขนาด 4x6 นิ้ว และ บริเวณใต้ภาพจะติดชื่อของศิลปินไว้ไม่ให้นักเรียนเห็น การดำเนินการทดลองแต่ละครั้งผู้วิจัยจะให้ ภาพจิตรกรรมแก่นักเรียนคนละ 1 ชุดๆละ 6 ภาพ โดยใน 2 ภาพจะเป็นผลงานของศิลปินคนเดียวกันซึ่งกำหนดให้เป็นชุดภาพตัวอย่างและที่เหลืออีก 4 ภาพ จะมีภาพจิตรกรรมที่เป็นผลงานของ ศิลปินคนเดียวกับชุดภาพตัวอย่างรวมอยู่ด้วย 1 ภาพ โดยผู้วิจัยกำหนดให้นักเรียนเลือกภาพใด ภาพหนึ่งที่มีความเห็นว่าเป็นผลงานของศิลปินคนเดียวกับชุดภาพตัวอย่าง พร้อมทั้งระบุเหตุผล ของการเลือกลงในแบบสอบถาม ซึ่งนักเรียนทุกคนกระทำการทดลองดังกล่าวคนละ 10 ชุด โดยใช้ เวลา 30 - 40 นาทีวิเคราะห์ข้อมูลด้วยไคสแคว(Chi-square)

ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มทดลองที่ 1 คือนักเรียนที่มีอายุระหว่าง 9 - 11 ปีจะให้เหตุผลของการเลือกภาพจิตรกรรม โดยพิจารณาที่เนื้อหาหรือเรื่องราวของภาพเป็นสำคัญ ส่วนกลุ่มที่ 2 คือนักเรียนที่มีอายุระหว่าง 13 - 14 ปีจะระบุเหตุผลในการเลือกภาพจิตรกรรมโดยพิจารณาที่แบบอย่าง (Styles) ของจิตรกรรมผู้วิจัยสรุปว่าการที่เด็กมีความไวในการรับรู้แบบอย่างในกิจกรรมนั้นมีใช่เป็นเพราะเด็กเจริญวัยขึ้นเท่านั้น แต่สาเหตุที่สำคัญอยู่ที่การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ทางการเห็นทางด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นสำคัญ (Deporter Deborah A. and Kavanaugh Robert D, 1978 : 43-48)

เฮอรั่มิน ไฟน์สไตน์ (1984) ได้ทำการวิจัยเรื่องการตีความภาพเขียนเชิงเปรียบเทียบ (แบบอุปมาอุปมัย) ผลของวิธีการแบบรวมกลุ่ม (clustering strategy) และกิจกรรมสร้างความสนใจแบบผ่อนคลาย (Relaxed Attention Exercises)

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ก็เพื่อที่จะสอนวิธีการตีความภาพเขียนเชิงเปรียบเทียบ (แบบอุปมาอุปมัย) ให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัย นักศึกษาวิชาเอกการศึกษาศิลปะจำนวน 27 คน เรียนรู้ถึงวิธีการแบบรวมกลุ่ม (clustering strategy) เพื่อที่จะเขียนข้อเขียนตีความ (แบบอุปมาอุปมัย) ภาพเขียน 3 ชนิด (จิตรกรรมแนวเหมือนจริง, จิตรกรรมแนวนามธรรม และจิตรกรรมแนวไร้วัดดู)

เครื่องมือในการทดลองคือภาพสไลด์สีของภาพเขียน 3 ชนิด ได้แก่ แนวเหมือนจริง แนวนามธรรม และแนวไร้วัดดู ผู้เข้าร่วมการศึกษาในครั้งนี้ถูกแบ่งออกเป็นสองกลุ่มโดยการสุ่ม (กลุ่ม experimental group และกลุ่ม control group) ก่อนที่จะมีการตีความภาพเขียน กลุ่มทดลอง (experimental group) ก็ได้ทำกิจกรรมสร้างความสนใจอย่างผ่อนคลายอารมณ์ (relaxed attention exercises) กลุ่มควบคุม (control group) ได้ฟังการบรรยายเกี่ยวกับความสำคัญของกิจกรรมเหล่านั้น (กิจกรรมสร้างความสนใจอย่างผ่อนคลาย) มีกรรมการ 8 คนประเมินข้อเขียนที่เป็นการตีความภาพเขียนโดยมีค่าระดับ 0-5 ซึ่งเป็นค่าที่สะท้อนระดับการตีความภาพจากระดับที่เป็นการตีความตามตัวอักษรจนถึงระดับการตีความที่เป็นเชิงเปรียบเทียบ (แบบอุปมาอุปมัย) ความน่าเชื่อถือระหว่างกรรมการแต่ละคนจัดอยู่ในเกณฑ์ที่สูง

ผลการทดลองพบว่าวิธีการแบบรวมกลุ่ม (clustering strategy) ได้เพิ่มลักษณะที่เป็นเชิงเปรียบเทียบ (แบบอุปมาอุปมัย) ของข้อเขียนที่เป็นการตีความภาพทั้ง 3 ชนิดของนักศึกษา ส่วนกิจกรรมการสร้างความสนใจอย่างผ่อนคลาย (relaxed attention exercises) ได้เพิ่มลักษณะการตีความเชิงเปรียบเทียบ (แบบอุปมาอุปมัย) อย่างมาก แต่เพิ่มในส่วนเฉพาะของภาพเขียนแบบเหมือนจริงเท่านั้น (Hermine Feinstein, 1984 : 77-83)

Sprengelmeyer(1990)ได้ทำการศึกษา การวิเคราะห์ผลงานข้อเขียนทางด้านศิลปวิจารณ์ของผู้เรียน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสังเกตชนิดของการใช้ภาษาด้านการเขียนวิจารณ์ผลงานศิลปะ ที่มีต่อการรับรู้ผลงานจิตรกรรมโดยใช้วิธีการวิจารณ์ของเอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมน (Edmund B. Feldman) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ นักศึกษาศาสาวิชาต่างๆ ที่เรียนในรายวิชาศิลปะเบื้องต้น(ไม่ใช่นศ.วิชาเอกศิลปะ) ในปีการศึกษา 1984-1985 ของมหาวิทยาลัยแห่งมลรัฐอิลลินอยส์ (Illinois State University) จำนวน 100 คน โดยทำการทดสอบผู้เรียนก่อนและหลังการทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลงานข้อเขียนของนักศึกษา ได้แก่ แบบประเมินหลักเกณฑ์การรับรู้ผลงานจิตรกรรมของ Wilson(Brent Wilson's An Instrument Measure Aspective Perception of Paintings)ในการวิเคราะห์ ใช้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจสอบ จำนวน 3 คน

ผลการวิจัยระบุว่า ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับจากห้องปฏิบัติการศิลปะ ตามวิธีการของเอ็ดมันด์ เบิร์ก เฟลด์แมนหรือวิธีสอนตามปกติ ไม่มีผลต่อความสามารถในด้านการเขียนวิจารณ์ผลงานศิลปะของผู้เรียน หลังจากการเรียนการสอนผ่านไป 6 สัปดาห์

Lee (1989) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์แนวคิดของนักวิจารณ์ศิลปะร่วมสมัย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ทัศนะของนักวิจารณ์ศิลปะร่วมสมัย ในด้านทักษะและความเข้าใจในการตีความและประเมินผลงานศิลปะซึ่งใช้ในงานเขียนวิจารณ์ ศึกษาหารูปแบบของศิลปวิจารณ์ในแนวทางเลือกอื่นๆ และเพื่อพัฒนาหน่วยการสอนศิลปวิจารณ์

กรอบทฤษฎีในการวิจัยได้แก่ ทัศนะของ Lawrence Alloway, Donald Kuspit และ Robert Pincus-Witten

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนะของนักวิจารณ์ศิลปะพบว่า (1) ทัศนะของ Alloway เป็นแนวคิดเชิงการวิเคราะห์ เพื่อบ่งชี้ลักษณะของศิลปะที่มีบทบาทต่อสังคม ทัศนะของ Kuspit มีโครงสร้างแนวคิดทางปรากฏการณ์นิยมเชิงตรรกวิทยา อันเกี่ยวกับความหมายของศิลปะในเชิงสังคมและวัฒนธรรม ส่วนทัศนะของ Pincus-Witten มีโครงสร้างแนวคิดทางชีวประวัติและประวัติศาสตร์ศิลป์ ที่ว่าด้วยลักษณะความต้นแบบในการแสดงออก ตามสภาพสังคม (2) กิจกรรมของศิลปวิจารณ์ และมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับ นัยสำคัญของศิลปะและประวัติศาสตร์ในเชิงแนวคิดและแบบอย่างของศิลปะ ความหลากหลายของผู้ชื่นชมในความเข้าใจเชิงจินตนาการและการสื่อสารและผลงานศิลปะ และสภาพของสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการแสดงออกทางศิลปะ (3) หน่วยการเรียนการสอนศิลปวิจารณ์ตามพื้นฐานทัศนะของนักวิจารณ์ จะประกอบด้วยบทเรียน 5 บท กล่าวคือ บทเรียนที่ 1 เป็นการเรียนการสอนที่ว่าด้วยลักษณะทั่วไปของ ศิลปวิจารณ์ บทเรียนที่ 2,3 และ 4 เป็นการนำเสนอเนื้อหาที่ว่าด้วยระเบียบวิธีการของนักวิจารณ์ศิลปะ และบท

เรียนที่ 5 เป็นการวิเคราะห์บทวิจารณ์เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างในเรื่องเกณฑ์การวิเคราะห์ของนักวิจารณ์ศิลปะ

โมราห์(Morah, 1980) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพวิชาศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษาในรัฐอะนัมบรา ประเทศไนจีเรีย ระหว่างปี 1977-1980 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพวิชาศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษาในรัฐอะนัมบรา ประเทศไนจีเรีย ระหว่างปี 1977-1980 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ผู้บริหารและครูศิลปะศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน 46 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่าวิชาที่เป็นที่นิยมในการเรียนในห้องปฏิบัติการทางศิลปะ คือการวาดภาพระบายสี โดยเน้นการวาดหุ่นนิ่ง และยังพิจารณาถึงพัฒนาการทางด้านงานศิลปะปฏิบัติหรืองานทักษะของนักเรียนอีกด้วย ในการสอนเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง การประเมินผลของครูส่วนมากพิจารณาความคิดสร้างสรรค์และการใช้วัสดุ นอกจากนี้ผู้บริหารและครูศิลปะเห็นว่า วิชาศิลปะจะต้องสอดคล้องกับประสบการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมของผู้เรียน

งานวิจัยทางด้านศิลปวิจารณ์ในต่างประเทศประกอบด้วยงานวิจัยใน 2 ลักษณะคืองานวิจัยเชิงทดลอง และงานวิจัยเชิงสำรวจ โดยงานวิจัยเชิงทดลองนั้นประกอบด้วยการศึกษาทฤษฎีทางด้านศิลปวิจารณ์กับประชากรในระดับอุดมศึกษา และศึกษาความไวในการรับรู้ของตัวอย่างประชากรในระดับประถมศึกษา ด้านงานวิจัยเชิงสำรวจประกอบด้วยการศึกษาหลักสูตร และการวิเคราะห์ข้อเขียนทางด้านศิลปวิจารณ์ ของประชากรในระดับอุดมศึกษา การศึกษาแนวคิดในการวิจารณ์ของนักวิจารณ์ศิลปะร่วมสมัย และการศึกษาสภาพการสอนศิลปะในระดับมัธยมศึกษา